

MLADI U OBRAZOVANJU I NJIHOV PRISTUP TRŽIŠTU RADA U SRBIJI

ANALIZA TRENUTNOG POLOŽAJA MLADIH KOJI SE
NALAZE U OBRAZOVANJU NA TRŽIŠTU RADA

O ISTRAŽIVANJU

Mladi u obrazovanju predstavljaju jednu od najranjivijih demografskih kategorija u Srbiji kada su u pitanju njihov pristup tržištu rada i zaštita njihovih prava. Kroz niz metodoloških pristupa UG Libero je nastojao da analizira postojeće politike i prakse koje limitiraju pristup mladih u obrazovanju tržištu rada u Srbiji, kreirajući sveobuhvatnu sliku trenutnog stanja. Cilj ovog istraživanja je bio da se kreira okvir za dalju diskusiju o potencijalnim rešenjima koja bi osnažila pristup mladih u obrazovanju tržištu rada. Imajući to u vidu, sprovedene su 3 vrste istraživanja, od kojih svako čini zasebnu sekciju ovog izveštaja:

- A** **SEKCIJA A** - Analiza normativno-pravnog i institucionalnog okvira zapošljavanja mladih u obrazovanju u Republici Srbiji
- B** **SEKCIJA B** - Ispitivanje stavova i iskustva mladih u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom položaju na tržištu rada i meri u kojoj je njihovo pravo na rad ispoštovano
- C** **SEKCIJA C** - Kvalitativno ispitivanje iskustva mladih u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom pristupu i položaju na tržištu rada

**FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG** Für die Freiheit.

Istraživanje „*Mladi u obrazovanju i njihov pristup tržištu rada – Analiza trenutnog položaja mladih koji se nalaze u obrazovanju na tržištu rada*“ je podržano od strane **Friedrich Naumann Fondacije za Slobodu**.

SEKCIJA A

ANALIZA NORMATIVNO-PRAVNOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA ZAPOŠLJAVANJA MLADIH U OBRAZOVANJU U REPUBLICI SRBIJI

Uvod

Mladi predstavljaju posebnu društvenu grupu koja je u svakoj zajednici od ključne važnosti jer su oni ti koji će oblikovati budućnost zajednica i svet u kome ćemo živeti. Uspeh socijalne integracije mladih opredeljuju uslovi i faktori koji deluju iz okruženja, a za njihovo formiranje i kontrolu dejstva kritičnih faktora zaslužno je društvo u kome mladi žive. Kako bi se mladi izborili sa izazovima savremenog doba neophodno im je obezbediti odgovarajuće socio-ekonomske uslove, u cilju njihovog pravilnog usmeravanja, obrazovanja, zapošljavanja i otklanjanja prepreka u poštovanju njihovih socijalnih i ekonomskih prava. U prvom paragrafu Evropske socijalne povelje navodi se da „svako mora imati priliku da zaradi za život obavljanjem posla koji je slobodno izabran“. Ukoliko pogledamo zvaničnu statistiku u Srbiji, već iz osnovnih podataka o stopi nezaposlenosti postaje jasno da ovo pravo nije zagantovano, jer je stopa nezaposlenosti mladih starosti između 15-24 godina iznosila čak 29,7% u 2018. godini¹, što je dramatično više u odnosu na stopu nezaposlenosti mladih u EU, koja prema Eurostatu u 2018. godini iznosi 6,3%². Pored toga, u poređenju sa odraslima, položaj mladih na tržištu rada Srbije je daleko teži, budući da postoji visok jaz između stope nezaposlenosti mladih i stope nezaposlenosti ukupnog stanovništva.

Najveći deo mladih u Srbiji se nalazi na školovanju, stručnom osposobljavanju, živi na selu ili ima status nezaposlenih. Takav status najvećeg dela ove populacije pokazuje da mladi nemaju svojstva radnog odnosa i da ne primaju naknadu za svoj rad, usled čega ne mogu da budu ekonomski samostalni. Dalje, ekonomska zavisnost uslovljava da mladi nemaju gotovo nikakvog udela u raspodeli društvene moći, a posebno političke moći.³ Ukratko, mladi su ekonomski inferiorni i politički marginalizovani i to u osnovi određuje njihov ekonomski i društveni položaj. Sa druge strane, ukoliko pogledamo statističke podatke o mladima u EU, lako se uočava trend

¹ Republički zavod za statistiku. (2018). Anкета o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2018. Preuzeto sa: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20195646.pdf>, pristupljeno 15.09.2019.

² Eurostat. (2018). Youth unemployment. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Youth_unemployment.

³ Puljić, Ž. (1990). Mladi u poslednjih trideset godina. *Obnovljeni život*, 45(3):169-181.

rasta procenta mladih koji na tržište rada ulaze dok su još na studijama. Za neke mlade ljude zapošljavanje je podređeno obrazovanju, na primer, u slučaju onih koji rade samo nekoliko sati nedeljno, dok drugi biraju da vreme ravnomerno rasporede između radnih i obrazovnih obaveza. Obrazovanje i rad mladi u zemljama EU kombinuju na različite načine, na primer, rade tokom zimskog ili letnjeg raspusta, ili pak paralelno sa nastavom, vikendom ili u večernjim satima nakon nastave). Mladi u Republici Srbiji predstavljaju kategoriju teže zapošljivih lica, pri čemu je posebno težak položaj mladih koji se nalaze u obrazovanju, čija su prava na rad, najblaže rečeno zakinjuta.

Navedeno je opredelilo fokus ove studije na analizu trenutnog položaja mladih koji se nalaze u obrazovanju na tržištu rada u Srbiji. U tom smislu, cilj studije je da ispita politike i prakse koje stvaraju prepreke mladima u obrazovanju da ostvare svoje pravo na rad. Studija je sačinjena na osnovu analize sadržaja javno dostupnih informacija i rezultata sprovedenih empirijskih istraživanja, kao i normativno-pravnog i institucionalnog okvira zapošljavanja mladih u Republici Srbiji, kako bi se stekao uvid u trenutno stanje fenomenologije različitih aspekata zapošljavanja mladih u Republici Srbiji. Metodologija primenjena u radu zasnovana je na analizi sekundarnih podataka. U identifikaciji ključnih obeležja trenutnog položaja mladih u obrazovanju u pogledu mogućnosti ostvarivanja prava na rad, korišćeni su dostupni zvanični podaci, zakonski propisi i publikacije Republičkog zavoda za statistiku. Za potrebe ovog istraživanja korišćen je i određen broj teorijskih radova, empirijskih istraživanja i studija, koje su se sa različitih aspekata bavili problemom zapošljavanja mladih u Republici Srbiji.

Kako bi ova kompleksna problematika bila ispitana na sveobuhvatan i celovit način, u studiji se pošlo od analize trenutnog stanja položaja mladih u obrazovanju u pogledu ostvarivanja prava na rad i zapošljavanja, a zatim je analiziran normativni okvir zapošljavanja mladih u obrazovanju, nakon čega je dat pregled primera dobre prakse država koje su adekvatno normativno i sistemski regulisale zapošljavanje mladih u obrazovanju. Na kraju će biti sumirani ključni nalazi istraživanja i dati predlozi za dalja istraživanja, uključujući i preporuke donosiocima odluka i kreatorima javnih politika.

Analiza položaja mladih u obrazovanju u ostvarivanju prava na rad

U malom broju studija koje se bave nezaposlenošću mladih u Srbiji, kao jedan od ključnih problema ističe se upravo kategorija mladih koji se nalaze u procesu obrazovanja, dok studije koje se bave problemom nezaposlenosti mladih u obrazovanju praktično i ne postoje. Naime, prema studiji „Od neaktivnosti do zaposlenosti“, Fonda za razvoj ekonomske nauke, mladi koji se

nalaze u obrazovanju imaju veoma male šanse da pronađu adekvatno zaposlenje.⁴ Čak i oni koji žele da rade, ne mogu, jer ih u tome sprečava zakonska regulativa koja je neprilagođena potrebama mladih u obrazovanju. Pored neadekvatnog zakonodavnog okvira, autori pomenute studije ukazuju i na probleme u pogledu male potražnje za radnicima koji su u obrazovanju, malom broju poslova koji može da se uskladi sa školovanjem, nepostojanjem part-time radnog vremena ili mogućnosti da se radi samo određenim danima u nedelji te nepostojanja bilo kakvih podsticaja ili poreskih olakšica poslodavcima za zapošljavanje mladih u obrazovanju.

Za razliku od mnogih zemalja EU, u Srbiji je situacija u pogledu zapošljavanja mladih koji se nalaze u obrazovanju nepromenjena u odnosu na praksu iz doba komunizma. Naime, mladi u obrazovanju koji u Srbiji žele da rade, to pravo mogu da ostvare isključivo preko tzv. omladinskih/studentских zadruga. Omladinske zadruge su u doba komunizma i socijalizma bili javni servisi za poslove sa mladima i studentima, koji su u periodu tranzicije prerasli u privatna preduzeća koja monopolišu pravo na poslove sa skraćenim radnim vremenom pod posebnim uslovima koje nudi država. Prema Zakonu o zadrugama Republike Srbije, studentsko-omladinske zadruge, na organizovan način obezbeđuju zadrugarima obavljanje privremenih i povremenih poslova kod privrednih subjekata u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast rada, a u cilju sticanja dopunskih sredstava za školovanje i zadovoljenje osnovnih socijalnih, kulturnih i drugih ličnih i zajedničkih potreba.⁵

U idealnom svetu ovakve zadruge se kreiraju sa ciljem da budu servis mladim ljudima u pronalaženju posla sa skraćenim/prilagođenim radnim vremenom, a poslodavcima za zapošljavanje ljudi bez radnog iskustva uz poreske olakšice. U stvarnosti, kroz tranziciju su ova preduzeća ili „omladinske zadruge“ postala mesta monopola nad pristupom radu za mlade u obrazovanju. U prilog tome govori i činjenica da rad preko omladinske i studentske zadruge nije uređen Zakonom o radu. Prema Zakonu o zadrugama, omladinci i studenti se mogu angažovati samo po ugovoru o obavljanju privremenih i povremenih poslova koji ne podrazumeva radna prava poput godišnjeg odmora, bolovanja, minimalne zarade, prava koja zaposleni u radnom odnosu imaju po osnovu toplog obroka, minulog rada i sl. Otuda proizilaze brojne mogućnosti zloupotrebe prava mladih u obrazovanju kada se zapošljavaju preko omladinskih zadruga, jer njihov rad ima sve karakteristike rada van radnog odnosa. Dodatno, član 11. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju navodi da staž osiguranja imaju i zaposleni preko omladinskih i studentskih zadruga ali pod uslovom da nisu na školovanju.⁶ Ovakvo zakonsko rešenje dovelo je

---

⁴ Arandarenko, M., Žarković–Rakić, J., & Marko, V. (2012). Od neaktivnosti do zaposlenosti. Beograd: Fonda za razvoj ekonomske nauke.

⁵ Zakon o zadrugama ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015), čl. 11.

⁶ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Sl. glasnik RS", br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018 i 46/2019 - odluka US), čl. 11.

do prakse u kojoj poslodavci za privremene i povremene poslove najčešće zapošljavaju mlade u obrazovanju, jer je to najjeftiniji oblik zapošljavanja u zemlji. Na primeru zarade od 20.000 dinara, za mlade u obrazovanju ukupni porezi iznose oko 6.000 dinara, a za nezaposlene mlade van obrazovanja, poreski troškovi prelaze 16.000 dinara. Time je stvoren prostor za dalje zloupotrebe, pa tako pojedine kompanije sklapaju dogovore samo sa određenim omladinskim zadrugama, čime se stvara monopol nad određenim poslovima. To dalje vodi do zakidanja na isplatama mladih, kojima zadruga odbijaju 10-20% od iznosa koji treba da im bude isplaćen, na ime usluga koje nisu mogli da biraju već su bili primorani da pristanu na iste zbog monopola zadruga nad datom vrstom poslova. Sa druge strane, poslodavci nisu u mogućnosti da direktno zaposle mlade u obrazovanju na privremene i povremene poslove, jer zakon propisuje da mogu da ih zaposle isključivo preko omladinske zadruga. Ne treba zaboraviti ni dramatične trendove zapošljavanje mladih u obrazovanju na crno što je pojava karakteristična za zapošljavanje mladih u Srbiji uopšte, kako bi se izbegle omladinske zadruga i očuvala konkurentnost na tržištu.

Ovo je samo deo priče o zloupotrebama trenutnog sistemskog i zakonodavnog rešenja zapošljavanja mladih u obrazovanju, koja je stvorila plodno tlo za razvoj različitih oblika nezakonitog ponašanja, od pranja novca kroz lažno prijavljivanje radnika, utaje poreza, nepotizma i korupcije u izboru radnih mesta, preko monopolizacije prava na rad mladih, kršenja socijalnih prava mladih na dostojanstven rad i platu, do izlaganja mladih radu na crnom tržištu i nepostojanju podataka o uslovima rada mladih u obrazovanju.

- **Zaključci istraživača:**

- **Otežano ili nemoguće zapošljavanje mladih u obrazovanju** koji su normativno i sistemski uslovljeni na rad po osnovu ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova preko studentsko-omladinskih zadruga;
- **Zakinuto pravo na rad mladih u obrazovanju** s obzirom da ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova preko studentsko-omladinskih zadruga ne podrazumeva radna prava poput godišnjeg odmora, bolovanja, minimalne zarade, prava koja zaposleni u radnom odnosu imaju po osnovu toplog obroka, minulog rada;
- **Širok prostor za različite oblike nedozvoljenog ponašanja, zloupotrebe mladih u obrazovanju i zapošljavanje mladih u obrazovanju na crno.**

Analiza normativnog okvira za zapošljavanje mladih u obrazovanju

Na neadekvatno sistemsko rešenje u pogledu zapošljavanja mladih u obrazovanju isključivo preko studentsko-omladinskih zadruga, nadovezuje se i neadekvatna zakonska regulativa, koje smo se već dotakli. Naime, zakonski propisi koji regulišu oblast zapošljavanja i radnih prava mladih u obrazovanju nisu međusobno usklađeni, i pitanje zapošljavanja i radnih prava mladih u obrazovanju regulišu na posredan, a ne na direktan način. Kada su u pitanju prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa, odnosno po osnovu rada, krovni zakon je Zakon o radu. U članu 24 Zakona o radu navodi se da radni odnos može da se zasnjuje sa licem koje ima najmanje 15 godina života i ispunjava druge uslove za rad na određenim poslovima, utvrđene zakonom, uz dopunu u članu 25 u kome se navodi da radni odnos sa licem mlađim od 18 godina može da se zasnjuje uz pismenu saglasnost roditelja, usvojioca ili staraoca, ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom.⁷ Kategorija mladih u obrazovanju ili pak studenata, u Zakonu o radu nije eksplicitno navedena kao kategorija koja ne može da zasnjuje radni odnos. Na osnovu ovakve zakonske formulacije može se zaključiti da mladi u obrazovanju mogu stupiti u radni odnos i ostvariti sva prava koja proizilaze iz radnog odnosa, bez obzira na činjenicu da se nalaze u procesu obrazovanja.

Međutim, kao što smo videli, Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ne dozvoljava staž osiguranja zaposlenima preko omladinskih i studentskih zadruga koji su na školovanju. Na sličan način i Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti predviđa ograničenja za mlade koji su u obrazovanju. Zakonsko određenje pojma nezaposlenog, dato u ovom Zakonu, predviđa da je nezaposleni lice od 15 godina života do ispunjavanja uslova za penziju, odnosno najkasnije do 65 godina života, sposobno i odmah spremno da radi, koje nije zasnovovalo radni odnos ili na drugi način ostvarilo pravo na rad, a koje se vodi na evidenciji nezaposlenih i aktivno traži zaposlenje, pri čemu se pod nezaposlenim licem, između ostalog, ne smatra redovan učenik ili student osnovnih studija do 26 godina života.⁸ Dakle, redovan učenik srednje škole ili student do navršanih 26 godina života nema mogućnost da se prijavi u evidenciju nezaposlenih i traži zaposlenje preko nadležnog organa, tj. Nacionalne službe za zapošljavanje, što predstavlja ozbiljnu prepreku u zasnivanju radnog odnosa za mlade u obrazovanju. Ukoliko se osvrnemo na Zakon o radu, koji zakonskom formulacijom zaposlenog (*zaposleni, u smislu ovog zakona, jeste fizičko lice koje je u radnom odnosu kod poslodavca*⁹) ne predviđa da isključivo nezaposleni može da zasnjuje radni odnos sa poslodavcem, uočava da postoji mogućnost zasnivanja radnog odnosa

⁷ Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje), čl. 24 i čl. 25.

⁸ Zakon o o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017 i 113/2017 - dr. zakon), čl. 2

⁹ Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje), čl. 5.

za učenike i studente, ali bez mogućnosti u ostvarivanju jednakih prava kao za ostale kategorije nezaposlenih. Konfuzija u zakonskim definicijama zaposlenog i nezaposlenog stvara situaciju u kojoj mlada osoba koja se i dalje školuje može da bude zaposlena ali ne može da ima status nezaposlenog lica, usled čega ne može da ostvari prethodno navedena prava koja su vezana uz status nezaposlenog lica.¹⁰ Zakon o učeničkom i studentskom standardu takođe, ne zabranjuje studentima i učenicima da zasnuju radni odnos, navodeći u članu 10 jedino obavezu otpočinjanja vraćanja studentskog kredita najkasnije 18 meseci nakon završetka studija, pod uslovom da radni odnos nije ranije zasnovan.¹¹

Dakle, zakonska regulativa ne zabranjuje eksplicitno mladima u obrazovanju da zasnuju radni odnos, ali im pojedina zakonska rešenja uskraćuju prava iz radnog odnosa (poput socijalnog i zdravstvenog osiguranja i osiguranja za slučaj odmora). Nisu propisane bilo kakve kaznene odredbe za slučaj zasnivanja radnog odnosa mladih u obrazovanju, ni za poslodavce niti za mlade u obrazovanju, čime je nedvosmisleno jasno da zakon ne zabranjuje mladima u obrazovanju da rade. Međutim, u ostvarivanju prava na rad, mladi u obrazovanju susreću se sa praktičnim problemima koji su paradoksalni. Naime, čak i u situaciji da poslodavac pristane da zaposli lice koje studira, javlja se problem u pogledu načina na koji će poslodavac izvršiti obaveznu prijavu osiguranja takvo lice, jer u filijalama Zavoda za socijalno osiguranje neće primiti prijavu za lice koje je redovan učenik ili student do navršenih 26 godina života i koje se prethodno nije nalazilo na evidenciji nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Stoga se opet vraćamo na činjenicu da mladi u obrazovanju u Srbiji, koji žele da rade, to pravo mogu da ostvare isključivo preko omladinskih/studentskih zadruga, pod uslovima i na način koji smo prethodno izložili. Ovde je važno istaći da je rad preko studentsko-omladinskih zadruga, kao oblik rada mladih u obrazovanju, jedini koji je normativno uređen u pogledu načina zasnivanja radnog odnosa, te prava koja iz tog radnog odnosa proizilaze za mlade u obrazovanju, pa se stoga i navodi kao isključivi. Mladi koji se nalaze u obrazovanju mogu da se zaposle i kod poslodavca koji je voljan da ih zaposli, ukoliko uspe da ih prijavi u Zavod za socijalno osiguranje, što zavisi od proizvoljne odluke službenika Zavoda i njegovog tumačenja zakonske regulative. Međutim, čak i u tom slučaju ostaje sporno pitanje zakonitosti rada redovnog studenta koji se nalazi na budžetu, tj. da li student gubi pravo na status budžetskog studenta ukoliko ima stalan posao i prihode. Ovakva pitanja tumače pravne službe fakulteta i nije retkost da se na nekom fakultetu određen zakon tumači na jedan, a na drugom na drugi način. Primera radi, Matematički fakultet Univerziteta u Beogradu na zvaničnom sajtu, u kategoriji *Često postavljana pitanja*, navodi da: „Fakultet ne zabranjuje da studenti budu zaposleni, ali se podrazumeva da obaveze na studijama uvek imaju

---

¹⁰ Filijale Zavoda za socijalno osiguranje neće primiti prijavu za lice koje je redovan učenik ili student do navršenih 26 godina života i koje se prethodno nije nalazilo na evidenciji nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje

¹¹ Zakon o učeničkom i studentskom standardu ("Sl. glasnik RS", br. 18/2010, 55/2013, 27/2018 - dr. zakon i 10/2019), čl. 10.

prednost u odnosu na obaveze na poslu, tj. nema nikakvog prilagođavanja eventualnim aktivnostima na poslu.“¹² Međutim, studenti koji upisuju master studije na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru, a zaposleni su, moraće da plate školarinu bez obzira na kom su mestu na rang-listi.¹³ Očigledna je konfuzija koju stvara nerešeno pitanje prava na rad mladih u obrazovanju i urgentna potreba jasnog normativnog regulisanja ove oblasti.

U svetlu navedenih problema potrebno je osvrnuti se i na Predlog Zakona o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju, kojim se, ukoliko bude usvojen, predviđa da studenti u okviru studija rade najmanje 450 sati, tj. oko 60 dana godišnje kod poslodavca, kao i da za svoj rad dobijaju naknadu koja iznosi najmanje 50% zarade zaposlenog koji radi isti ili sličan posao. Međutim, treba uzeti u obzir da na ovaj način nije adekvatno ispoštovano pravo na rad mladih u obrazovanju, pre svega zbog ograničenja u pogledu broja radnih sati, ograničenog broja mesta kod poslodavaca koji će ugovore sklapati direktno sa visokoškolskim ustanovama, a raspored studenata će se vršiti prema za sada nepoznatim kriterijumima. Takođe, rad studenata kod poslodavaca je u Predlogu zakona definisan na isti način kao i rad srednjoškolaca u Zakonu o dualnom obrazovanju, tj. kao „učenje kroz rad“, što praktično znači da nemaju prava iz radnog odnosa kao što je uplata doprinosa za penziona i invalidsko osiguranje ili mogućnost članstva u sindikatu. Prava mladih u obrazovanju u dualnom obrazovanju i učenju kroz rad nisu regulisana Zakonom o radu, već matičnim zakonima o obrazovanju (srednjem i visokom). Ovo se u bitnom razlikuje od modela dualnog obrazovanja u zemljama EU, na primer Nemačkoj i Austriji, gde su studenti u dualnom obrazovanju po pravima jednaki zaposlenima kod poslodavca, uplaćuju im se svi doprinosi za socijalno osiguranje i imaju pravo na sindikalno organizovanje.

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine ne pominje niti izdvaja kategoriju mladih u obrazovanju kao zasebnu kategoriju, niti se u tom smislu bavi definisanjem specifičnih ciljeva i akcija za rešavanje problema nezaposlenosti ove pod-kategorije mladih. U tom smislu se može istaći da Srbija nije daleko odmakla u pogledu jednog od ključnih prioriteta u okviru Pregovaračkog poglavlja 19 u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji. Naime, Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP – *Employment and Social Reform Programme*) koji posebno težište stavlja na zapošljavanje mladih. U unapređenju položaja mladih na tržištu rada, ovaj Program predviđa niz mera koje uključuju: unapređenja programa stručne prakse, razvijanje koncepta studentskih poslova, unapređenje paketa usluga za mlade, kao i podrške inovativnim modelima zapošljavanja mladih na lokalnom nivou. Adekvatan razvoj koncepta studentskih poslova, na način na koji je to rešeno u evropskim zemljama, značajno bi unapredio položaj mladih u obrazovanju na tržištu rada i smanjio mogućnosti zloupotrebe.

---

¹² Navedeno prema: <http://www.matf.bg.ac.rs/lat/m/188/%C4%8Cesto-postavljana-pitanja/>, pristupljeno 04.10.2019.

¹³ Navedeno prema: <https://www.blic.rs/vesti/srbija/za-zaposlene-studente-nema-upisa-na-budzet/4dl8grm>, pristupljeno 04.10.2019.

Programi aktivnih mera politike zapošljavanja mladih Nacionalne službe za zapošljavanje, koji se sprovode u sklopu napora za ostvarivanje strateških prioriteta programa ESRP, nemaju efekta na mlade u obrazovanju, s obzirom da oni nemaju pravo da se prijave na evidenciju nezaposlenih lica ukoliko studiraju, i to do navršene 26. godine života.

▪ **Zaključci istraživača:**

- **Zakonski propisi koji regulišu oblast zapošljavanja i radnih prava mladih u obrazovanju nisu međusobno usklađeni** – Zakon o radu ne isključuje mlade u obrazovanju iz definicije zaposlenih, čime predviđa da mladi u obrazovanju mogu stupiti u radni odnos i ostvariti sva prava koja proizilaze iz radnog odnosa. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ne dozvoljava staž osiguranja zaposlenima preko omladinskih i studentskih zadruga koji su na školovanju, niti se mladi na školovanju do navršene 26. godine života smatraju nezaposlenim licima, usled čega se ne mogu prijaviti na evidenciju nezaposlenih lica niti ih poslodavac može prijaviti na obavezno osiguranje;
- **Zakonski propisi oblast zapošljavanja i radnih prava mladih u obrazovanju regulišu na posredan, a ne na direktan način;**
- **Politike unapređenja položaja mladih na tržištu rada i ostvarivanja njihovih radnih prava (strategije, akcioni planovi, programi aktivnih mera za zapošljavanje mladih) ne prepoznaju mlade u obrazovanju kao posebnu kategoriju nezaposlenih mladih niti predviđaju mere za poboljšanje njihovog položaja na tržištu rada.**

Primeri dobre prakse

Nasuprot konfuznoj praksi u Srbiji, u kojoj je pravo na rad mladih u obrazovanju, najblaže rečeno, parcijalno omogućeno, u mnogim zemljama EU pronalaženje posla mladih koji su u obrazovanju reguliše država, a poslodavci imaju jasnu i transparentnu mogućnost zapošljavanja studenata, kojima je dozvoljeno da rade određen broj sati sedmično, bez plaćanja poreza na redovan posao. Na taj način se mladima u obrazovanju pruža prilika da poboljšaju svoj ekonomski položaj, žive nezavisno, ne budu na teretu porodici, ali i da ostvare svoje pravo na rad.

U Nemačkoj je regularan radni odnos i zarađivanje novca pored studiranja način života mnogih studenata. Prema podacima poslednjeg istraživanja sprovedeno od strane Deutsche Studentenverke (German National Association for Student Affairs - DSW) pokazuje da ukupno oko dve trećine svih studenata ima posao. Studenti iz Nemačke, uključujući studente iz EU i EEA, imaju slobodan pristup nemačkom tržištu rada, pri čemu se č smatraju redovnim studentima ukoliko rade do 20 časova nedeljno. Za međunarodne studente važe nešto drugačija pravila, pa tako studenti koji ne dolaze iz EU i EEA, mogu da rade maksimalno 120 dana godišnje u punom

radnom vremenu ili pak 240 dana godišnje sa pola radnog vremena bez odobrenja Agencije za zapošljavanje i Uprave za strance.¹⁴ Ukoliko žele da rade više od ovog osnova, moraju da se prijave navedenim nadležnim organima. Dodatno, međunarodni studenti nemaju pravo na samozapošljavanje i „freelens“ poslove, za razliku od studenta iz EU i EEA zemalja. Većina regionalnih agencija za zapošljavanje ima mogućnost zapošljavanja studenata, a u velikim univerzitetkim gradovima, poput Berlina, studentski servisi ili pak sami studenti, upravljaju agencijama za zapošljavanje. Većina veb stranica univerziteta i studentske službe imaju tržište rada na svojoj veb lokaciji. Štaviše, sve regionalne ili lokalne novine imaju odeljak u kojem se oglašavaju slobodna radna mesta za studente. U pogledu plaćanja poreza i socijalnih doprinosa, pravila za studente su veoma povoljna, ili plaćaju niže doprinose ili ih uopšte ne plaćaju. Kada je u pitanju plaćanje poreza, ukoliko student obavlja tzv. „mini posao“ za koji zarađuje do 450 eura mesečno, onda je oslobođen plaćanja poreza. Takođe, ukoliko ukupna godišnja zarada ne prelazi iznos od 8 130 eura, onda će mesečno uplaćivani porez biti vraćen na kraju godine.¹⁵ U Nemačkoj je predviđeno posedovanje poreskog broja, izuzev za prethodno pomenute mini poslove. Studenti koji zarađuju više od 450 eura mesečno takođe, moraju da dobiju poreski broj, na osnovu koga im se porez odbija na mesečnom nivou, ali im se vraća na kraju godine. Kada je u pitanju penzijsko osiguranje, svi zaposleni u Nemačkoj plaćaju doprinos obično u iznosu od 9,45% od visine svoje zarade, ali je ova obaveza za studente niža. Naime, studenti koji zarađuju do 450 eura mesečno ne plaćaju doprinose za penzijsko osiguranje, ukoliko zarađuju između 450 i 850 eura, plaćaju nižu stopu doprinosa, a ukoliko zarađuju preko 850 eura mesečno, plaćaju pun iznos doprinosa u visini od 9,45% od visine zarade.¹⁶ U pogledu zdravstvenog osiguranja, studenti su osigurani ne kao zaposleni već kao studenti, i u tom smislu ne plaćaju doprinose. Važno je napomenuti da studenti koji rade više od 20 časova nedeljno plaćaju sve doprinose, uključujući porez, penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Predviđena su i posebna pravila za rad u vreme raspusta, praznika i u danima kada nema nastave. Tako poslovi koji se obavljaju tokom raspusta podležu porezu na dohodak, ali studenti obično vraćaju porez koji su platili na kraju godine putem prijave poreza na dohodak. Ako se posao obavlja samo tokom dana u kojima nema nastave, studenti ne moraju plaćati nikakve dodatne doprinose za zdravstveno osiguranje, čak i ako rade više od 20 sati sedmično. Takođe, za vreme raspusta, obaveza plaćanja doprinosa za penziju se ne primenjuje, ali u slučaju da rad van nastave ne prelazi 50 radnih dana godišnje.¹⁷

---

¹⁴ Navedeno prema podacima Nacionalne studentske službe Nemačke- Deutsche Studentenverke; dostupno na: http://www.internationale-studierende.de/en/prepare_your_studies/financing/jobbing/, pristupljeno 13.09.2019.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Navedeno prema podacima Nacionalne studentske službe Nemačke- Deutsche Studentenverke; dostupno na: http://www.internationale-studierende.de/en/prepare_your_studies/financing/jobbing/, pristupljeno 13.09.2019.

¹⁷ Ibidem.

Na sličan način i studenti u UK ostvaruju svoje pravo na rad. Redovni studenti na univerzitetima u UK imaju pravo da rade do 20 časova nedeljno, za svoj rad moraju da budu plaćeni prema standardima nacionalnog minimuma cene rada i imaju pravo da budu članovi sindikata. Međutim, pravo na rad se značajno razlikuje između studenata koji imaju državljanstvo UK, sa kojima su, kao i u Nemačkoj izjednačeni studenti iz EU i EEA zemalja, dok određene restrikcije postoje za studente koji dolaze iz drugih zemalja. Naime, oni mogu da rade nedeljno do 20 časova ukoliko redovno studiraju po programu diplomskih studija, do 10 časova ukoliko redovno studiraju po programu do-diplomskih studija, a tokom raspusta mogu da rade puno radno vreme. Pravo na rad, ukoliko im je odobreno, stiču automatski dobijanjem vize Tier 4, i ne mogu da se bave „freelens“ poslovima, da pokreću sopstveni biznis, da rade kao zabavljači ili profesionalno sportsko osoblje. Studenti koji dolaze iz zemalja EU i EEA mogu, kao i državljani UK, da rade bez ikakvih restrikcija. Poslovi za studente su oglašeni na sajtu svakog univerziteta, lokalnim i regionalnim novinama te agencijama za zapošljavanje, a jedina obaveza studenta jeste da pre nego što počne da radi aplicira za broj socijalnog osiguranja. Studenti plaćaju porez i ostale doprinose isto kao i svi zaposleni. Međutim, zakon predviđa određene olakšice, pa su ako oni koji zarade manje od 12,500£ godišnje oslobođeni plaćanja poreza, osobe koje se prvi put zapošljavaju plaćaju nižu stopu poreza, a jedino što je potrebno jeste da poslodavac popuni tzv. ček-listu za početnike.¹⁸ Plaćanje poreza i doprinosa se vrši kroz tzv. PAYE sistem (*Pay As You Earn*) po kom poslodavac automatski odbija porez i druge doprinose prilikom isplate zarade.¹⁹

Na sličan način je rad mladih u obrazovanju regulisan i u drugim evropskim zemljama, a primeri Nemačke i UK pokazuju da su mladi u obrazovanju u Srbiji u znatno nepovoljnijem položaju u pogledu ostvarivanja prava na rad, prvenstveno zbog nepostojanja adekvatnog institucionalnog i regulatornog okvira.

- **Zaključci istraživača:**
  - **Ostvareno pravo na rad mladih u obrazovanju;**
  - **Pronalaženje posla mladih koji su u obrazovanju reguliše država;**
  - **Poslodavci imaju jasnu i transparentnu mogućnost zapošljavanja studenata.**

---

¹⁸ Navedeno prema podacima sa sajta: <https://worksmart.org.uk/work-rights/young-workers/working-students/do-working-students-have-pay-tax>, pristupljeno 16.09.2019.

¹⁹ Navedeno prema podacima sa sajta: <https://www.taxguideforstudents.org.uk/working>, pristupljeno 16.09.2019.

Zaključak

Nepovoljan položaj mladih u obrazovanju u pogledu ostvarivanja prava na rad, koji u Srbiji traje decenijama, uzrokovao je situaciju u kojoj mladi u obrazovanju nemaju mogućnost da prevaziđu postojeće barijere u ostvarivanju prava na rad, zbog čega su skloni da rade „na crno“ ili da budu prijavljeni na minimalnu zaradu dok deo zarade primaju „na ruke“, kao i razne druge oblike zaobilaženja propisa, kako bi ostvarili minimalne uslove za ostvarivanje prihoda i ulazak u svet rada.²⁰

Da bi se postigao cilj socijalne integracije mladih i puno poštovanje njihovih socijalnih prava, neophodna je združena i koordinisana, i kontinuirana aktivnost svih subjekata društva, od porodice i škole, preko medija do zakonodavnih institucija i svih drugih relevantnih državnih subjekata. Shodno tome, mi moramo da razumemo višestruke prepreke sa kojima se suočavaju mladi u obrazovanju u njihovoj težnji za pristojnim radom i sigurnim izvorom prihoda za život, načinu na koji mladi u obrazovanju percipiraju ove prepreke, kako se njihovi stavovi i iskustva razlikuju u zavisnosti od pola i uzrasta, te kakve implikacije ima trenutna situacija u pogledu mogućnosti za zapošljavanje mladih u obrazovanju u Srbiji na dugoročni socijalni i ekonomski razvoj mladih.

---

²⁰ Bijelović Bosanac, B., Pavlović, L.J., Martinić, D. (2017). Stanje i perspektive politike zapošljavanja mladih u Republici Srbiji. Beograd: Udruženje građana Inicijativa za razvoj i saradnju. str. 26

PREPORUKE

1. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE NORMATIVNOG OKVIRA:

- **Direktno i neposredno regulisanje oblasti zapošljavanja i radnih prava mladih u obrazovanju i usklađivanje zakona iz oblasti rada i radnih prava:**
  - a. Izmene Zakona o radu kojima bi se redefinisala zakonska definicija zaposlenog, na način da obuhvati sva radno angažovana lica, uključujući i mlade u obrazovanju, čime bi se mladima u obrazovanju omogućilo da uživaju zakonska prava iz radnog odnosa.
  - b. Izmene Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti kojima bi se redefinisala zakonska definicija nezaposlenog na način da se redovan učenik ili student osnovnih studija do 26 godina života smatraju nezaposlenim licem ukoliko žele da se prijave na evidenciju nezaposlenih.
  - c. Izmene Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju kojima bi se mladima koji se nalaze u obrazovanju dozvolio staž osiguranja.
  - d. Donošenje posebnog zakona o radu mladih u obrazovanju.

2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SISTEMSKOG OKVIRA, POLITIKA I PRAKSE RADA MLADIH U OBRAZOVANJU:

- **Izmene postojećih politika i prakse zapošljavanja mladih u obrazovanju:**
  - a. Omogućavanje mladima da se prijave na evidenciju nezaposlenih i poslove traže preko Nacionalne službe za zapošljavanje.
  - b. Izmena položaja studentsko-omladinskih zadruga kao isključivog nosioca mogućnosti za zapošljavanje mladih u obrazovanju, i redefinisane rada po osnovu ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova preko studentsko-omladinskih zadruga kao opcije koju mladi u obrazovanju mogu ali ne moraju da odaberu.
  - c. Izmeniti politike o zapošljavanju mladih na način da se mladi u obrazovanju uvrste u kategoriju “mladih iz osetljivih grupa” ili “teže zapošljivih lica”.
  - d. Reforma sistema oporezivanja rada koja bi omogućila podsticaje i/ili poreske olakšice poslodavcima za zapošljavanje mladih u obrazovanju.
  - e. Kreiranje fleksibilnih poslova koji bi mogli da se usklade sa procesom obrazovanja.

LITERATURA

Arandarenko, M., Žarković–Rakić, J., & Marko, V. (2012). Od neaktivnosti do zaposlenosti. Beograd: Fonda za razvoj ekonomske nauke.

Bijelović Bosanac, B., Pavlović, L.J., Martinić, D. (2017). Stanje i perspektive politike zapošljavanja mladih u Republici Srbiji. Beograd: Udruženje građana Inicijativa za razvoj i saradnju.

Puljić, Ž. (1990). Mladi u posljednjih trideset godina. *Obnovljeni život*, 45(3):169-181.

Zakon o zadrugama ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015).

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Sl. glasnik RS", br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018 i 46/2019 - odluka US).

Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje).

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017 i 113/2017 - dr. zakon).

Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje).

Zakon o učeničkom i studentskom standardu ("Sl. glasnik RS", br. 18/2010, 55/2013, 27/2018 - dr. zakon i 10/2019).

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine. Preuzeto sa: http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlad_e0101_cyr.pdf, pristupljeno 20.09.2019.

Predlog Zakona o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju. Preuzeto sa: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2019/1870-19%20-%20Lat..pdf, pristupljeno 20.09.2019.

Republički zavod za statistiku. (2018). Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2018. Preuzeto sa: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20195646.pdf>, pristupljeno 15.09.2019.

Eurostat. (2018). Youth unemployment. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Youth_unemployment.

Internet izvori:

<http://www.internationale-studierende.de>

<https://worksmart.org.uk>

<https://www.taxguideforstudents.org.uk>

<http://www.matf.bg.ac.rs>

<https://www.blic.rs>

SEKCIJA B

ISPITIVANJE STAVOVA I ISKUSTVA MLADIH U OBRAZOVANJU U REPUBLICI SRBIJI O NJIHOVOM POLOŽAJU NA TRŽIŠTU RADA I MERI U KOJOJ JE NJIHOVO PRAVO NA RAD ISPOŠTOVANO

- NACRT ISTRAŽIVANJA -

FORMULACIJA PROBLEMA ISTRAŽIVANJA

Analiza trenutnog stanja u pogledu ostvarivanja prava na rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji pokazala je da je položaj mladih u obrazovanju na tržištu rada u Srbiji nepovoljan te da nemaju mogućnost da prevaziđu postojeće barijere u punom ostvarivanju prava na rad. Analiza normativnog okvira kojim se reguliše pravo na rad mladih u Srbiji ukazuje na ozbiljne nedostatke pravne regulative: zakonski propisi koji regulišu oblast zapošljavanja i radnih prava mladih u obrazovanju nisu međusobno usklađeni, oblast zapošljavanja mladih u obrazovanju ne regulišu na direktan već na posredan način, dok politike unapređenja položaja mladih na tržištu rada i ostvarivanja njihovih radnih prava (strategije, akcioni planovi, programi aktivnih mera za zapošljavanje mladih) ne prepoznaju mlade u obrazovanju kao posebnu kategoriju nezaposlenih mladih niti predviđaju mere za poboljšanje njihovog položaja na tržištu rada. Ovo je uslovalo situaciju u kojoj je zapošljavanje mladih u obrazovanju otežano ili nemoguće, jer su normativno i sistemski uslovljeni na rad po osnovu ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova preko studentsko-omladinskih zadruga. Time je stvoren širok prostor za različite oblike nedozvoljenog ponašanja, zloupotrebe mladih u obrazovanju i zapošljavanje mladih u obrazovanju na crno, uz istovremeno zakidanje prava na rad mladih u obrazovanju u odnosu na ostale kategorije radno sposobnog stanovništva.

Polazeći od zaključaka do koji se došlo analizom trenutnog stanja prava na rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji i njihovog položaja na tržištu rada, nužno se nameće neophodnost dubljeg uvida u iskustvo i stavove mladih u obrazovanju Republici Srbiji o sopstvenom položaju na tržištu rada i meri u kojoj je njihovo pravo na rad ispoštovano. Kako bi se otklonile postojeće prepreke punom uživanju prava na rad mladih u obrazovanju, neophodno je identifikovanje problema u vezi sa normativnim okvirom, mehanizmima i postojećom praksom zapošljavanja i rada mladih u obrazovanju iz njihove perspektive. U tom smislu, rezultati empirijskog istraživanja kojim će se ispitati stavovi i iskustvo mladih u obrazovanju u Srbiji o pravu na rad i praksi zapošljavanja, treba da pruže uvid u perspektivu mladih u obrazovanju o sopstvenom položaju na tržištu rada i problemima sa kojima se suočavaju u zapošljavanju.

PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog istraživanja jeste ispitivanje stavova i iskustva mladih u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom položaju na tržištu rada i meri u kojoj je njihovo pravo na rad ispoštovano.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Nedovoljna akademska i društvena tematizacija ovog problema, s jedne strane, i postojanje snažno ukorenjene prakse iz doba komunizma, s druge strane, usmerilo je cilj ovog rada na ispitivanje stavova i iskustva mladih u obrazovanju u ostvarivanju prava na rad i položaju na tržištu rada.

Ovako određen cilj istraživanja operacionalizovan je preko sledećih specifičnih ciljeva:

- Utvrditi u kojoj meri mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade;
- Utvrditi kakvo je prethodno radno iskustvo mladih u obrazovanju u Republici Srbiji;
- Identifikovati stepen poznavanja normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji;
- Identifikovati stepen poznavanja postojećih mehanizama i prakse rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji;
- Utvrditi kakvi su stavovi mladih u obrazovanju o postojećim mehanizmima i praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji;
- Identifikovati potrebu za neophodnim intervencijama i dodatnom edukacijom mladih u obrazovanju o pravu na rad, normativnom okviru koji reguliše oblast rada mladih u obrazovanju i trenutnoj praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji.

ZADACI ISTRAŽIVANJA

1. Ispitati u kojoj meri mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade i ostvare svoje pravo na rad.
2. Ispitati kakvo je prethodno radno iskustvo mladih u obrazovanju tokom studija.
3. Ispitati u kojoj meri mladi u obrazovanju u Republici Srbiji poznaju normativni okvir koji uređuje rad mladih u obrazovanju.
4. Ispitati u kojoj meri mladi u obrazovanju u Republici Srbiji poznaju postojeće mehanizme i praksu rada mladih u obrazovanju.
5. Ispitati kakvi su stavovi i prethodno iskustvo mladih u obrazovanju u Republici Srbiji sa postojećim mehanizmima i praksom rada mladih u obrazovanju.
6. Identifikovati potrebu za neophodnim intervencijama i dodatnom edukacijom mladih u obrazovanju o pravu na rad, normativnom okviru koji reguliše oblast rada mladih u obrazovanju i trenutnoj praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji.

HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je zasnovano na opštoj hipotezi da je pravo na rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji zakinjuto i da je njihov položaj na tržištu rada nepovoljan.

Opšta hipoteza istraživanja ukazuje na složenost problema ispitivanog fenomena, zbog čega će u istraživanju biti proverena validnost i sledećih specifičnih tvrdnji:

- Pretpostavlja se da mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade i da prepoznaju prepreke u ostvarivanju prava na rad.
- Pretpostavlja se da je prethodno radno iskustvo mladih u obrazovanju u Republici Srbiji nepovoljno i da su se susreli različitim oblicima nedozvoljenog ponašanja i zapošljavanja na crno.
- Pretpostavlja se da poznavanje normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji na niskom nivou.
- Pretpostavlja se da ispitanici poznaju postojeće mehanizme i praksu rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji.
- Pretpostavlja se da postoje negativni stavovi ispitanika o postojećim mehanizmima i praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

▪ Uzorak

Uzorak će činiti 300 ispitanika, muškog i ženskog pola, studenata fakulteta društvenih i humanističkih, prirodnih i tehničkih nauka sa teritorije grada Beograda, svih godina studija. Prilikom odabira uzorka neće se težiti statističkoj reprezentativnosti kojom bi se postiglo preslikavanje strukture mladih u visokom obrazovanju u Republici Srbiji, već teorijskoj reprezentativnosti, u skladu sa postavljenim ciljevima istraživanja.

▪ Vreme i mesto istraživanja

Istraživanje će biti sprovedeno tokom meseca oktobra 2019. godine na teritoriji grada Beograda, na fakultetima društvenih i humanističkih, prirodnih i tehničkih nauka.

▪ Instrument istraživanja

U istraživanju koje je sprovedeno kao instrument se koristila anketa sa formalizovanim upitnikom odnosno precizno definisanim pitanjima i ponuđenim odgovorima (Upitnik se nalazi u Prilogu1). Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je *Upitnik o pravu na rad i mogućnostima zapošljavanja mladih u obrazovanju*. Upitnik se sastoji iz četiri dela. Prvi deo upitnika sastavljen je od podataka o socio-demografskim

karakteristikama ispitanika (pol, godina studija i grana nauka kojoj pripada fakultet koji studiraju). Drugi deo upitnika sadrži pitanja vezana za opšti stav studenata o radu tokom studija, kao i prethodnom radnom iskustvu ispitanika tokom studija. U trećem delu upitnika slede pitanja koja se odnose na poznavanje normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, dok četvrti deo upitnika sadrži pitanja koja se odnose na poznavanje postojećeg mehanizma i prakse rada studenata. Pitanja u upitniku su konstruisana kao pitanja zatvorenog tipa, na koji ispitanici odgovaraju zaokruživanjem odgovora koji najviše odgovara njihovim stavovima i iskustvu.

▪ **Postupak istraživanja**

Istraživanje će biti sprovedeno uz prisustvo anketara, koji će ispitanicima objasniti način na koji treba da popunjavaju upitnik. U početnoj fazi istraživanja ispitanicima će biti objašnjeno da je istraživanje anonimno i da će dobijeni podaci biti korišćeni isključivo u istraživačke svrhe, čime će ispitanicima biti zagarantovano pravo na anonimnost i zaštitu ličnih podataka. Takođe, ispitanicima će, zarad pribavljanja usmene informisane saglasnosti, te poštovanja načela dobrovoljnosti i anonimnosti, biti objašnjen postupak, svrha i ciljevi istraživanja, kao i način korišćenja dobijenih iskaza. Ispitanicima će biti pojašnjeno i da je njihovo učešće u istraživanju dobrovoljno, i da imaju pravo da odustanu od učešća u istraživanju u bilo kom trenutku i iz bilo kog razloga.

▪ **Obrada podataka**

Uzevši u obzir predmet istraživanja, kao i primenjenu metodu, tehnike i instrument istraživanja, način obrade podataka biće kvalitativni i kvantitativni. Pri statističkoj obradi podataka koristiće se najoptimalnije metode za testiranje postavljenih hipoteza:

- *Tehnike deskriptivne statistike* – aritmetička sredina, frekvencija i procenat.
- *Kvalitativna analiza i interpretacija dobijenih podataka.*

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Rezultati istraživanja biće tabelarno i grafički prikazani i objašnjeni, kao i odnosi varijabli definisani ciljem istraživanja. Dobijeni rezultati i njihovi odnosi biće analizirani, prodiskutovani i upotrebljeni za davanje preporuka za prevazilaženje problema normativnog okvira, mehanizama i prakse zapošljavanja mladih u obrazovanju u Republici Srbiji.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata, njihove obrade i analize očekuje se izvođenje zaključaka o stanju prava na rad i položaja na tržištu rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, definisanje preporuka za dalja istraživanja, uključujući i preporuke donosiocima odluka i kreatorima javnih politika.

- STATISTIČKA OBRADA, ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA -

Pri statističkoj obradi podataka i testiranju istraživačkih hipoteza primenjene su sledeće statističke tehnike i metode:

- Tehnike deskriptivne statistike – aritmetička sredina, frekvenca i procenat.
- Kvalitativna analiza i interpretacija dobijenih podataka.

▪ **Opis uzorka**

Statistička obrada podataka obuhvata uzorak od 201 ispitanika, muškog i ženskog pola, studenata fakulteta društvenih i humanističkih, prirodnih i tehničkih nauka sa teritorije grada Beograda, svih godina studija, na kome ćemo ispitati stavove i iskustva mladih u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom položaju na tržištu rada i meri u kojoj je njihovo pravo na rad ispoštovano. Takođe će biti razmatran nivo poznavanja normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji te stepen poznavanja i stavovi o postojećim mehanizmima i praksi rada mladih u obrazovanju. Navedene tematske celine biće analizirane na osnovu sadržaja prikupljenog upitnikom u kome su sadržana pitanja koja se tiču opštih stavova studenata o radu tokom studija, kao i prethodnom radnom iskustvu ispitanika tokom studija, poznavanju normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, te poznavanju i opštem stavu o postojećim mehanizmima i praksi rada studenata. Nezavisne varijable u odnosu na koje će biti diskutovane eventualne statistički značajne razlike u odnosu na pomenute aspekte reklamnog narativa jesu *pol, godina studija i grana nauka kojoj pripada fakultet koji studiraju*. Sledi prikaz deskriptivne statistike svih varijabli u istraživanju u cilju utvrđivanja opštih trendova, a u cilju testiranja istraživačkih hipoteza i donošenja istraživačkih zaključaka o ispitivanoj problematici. U statističkoj analizi poći ćemo od karakteristika uzorka.

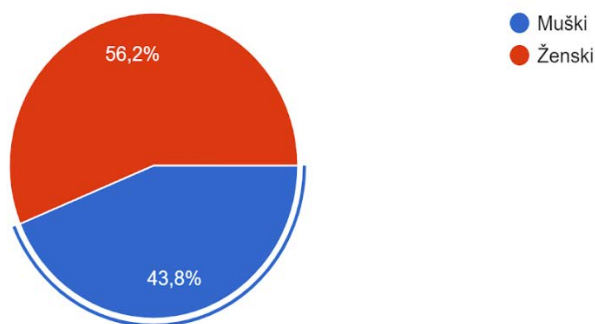
▪ **Struktura uzorka**

U prikazu karakteristika uzorka poći ćemo od prikaza strukture uzorka prema polu. U Tabeli 1 i Dijagramu 1 je prikazana struktura uzorka prema polu

Tabela 1: Struktura uzorka po polu

Pol	Frekvencija	Procenat
Muški	88	43,8
Ženski	113	56,2
Ukupno	201	100

Grafikon 1: Struktura uzorka prema polu

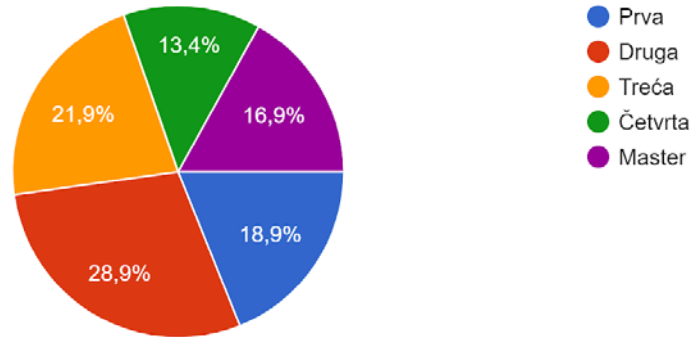
Iz podataka prikazanih u Tabeli 1 i Grafikonu 1 uočavamo da je nešto veći udeo ženskih ispitanika u uzorku kojih ima 56,2%, naspram muških ispitanika kojih je u uzorku 43,8%. Ipak, može se konstatovati da je uzorak relativno ujednačen prema polu.

U Tabeli 2 i Grafikonu 2 je prikazana struktura uzorka prema godini studija.

Tabela 2: Struktura uzorka prema godini studija

Godina studija	Frekvencija	Procenat
Prva	38	18,19
Druga	58	28,9
Treća	44	21,9
Četvrta	27	13,4
Master	34	16,9
Ukupno	201	100

Grafikon 2: Struktura uzorka prema godini studija

U odnosu na varijablu *godina studija* koju studenti koji su ušli u uzorak studiraju, vidimo da uzorak nije ujednačen. Najmanje je studenata četvrte godine studija (13,4%), dok najveći udeo u uzorku imaju studenti druge godine studija, sa 28,9%. S obzirom na neujednačenost uzorka prema ovoj varijabli, nije moguće identifikovati razlike u stavovima studenata o radu tokom studija, kao i prethodnom radnom iskustvu ispitanika tokom studija, poznavanju normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, te poznavanju i opštem stavu o postojećim mehanizmima i praksi rada studenata, u odnosu na godinu studija na kojoj se trenutno nalaze. Međutim, godina studija kao varijabla ima značaj u pogledu raznovrsnosti uzorka s obzirom da omogućava dublji uvid u problematiku uzimajući u obzir stavove i iskustva ispitanika različite starosti, zrelosti i dostignutog nivoa obrazovanja.

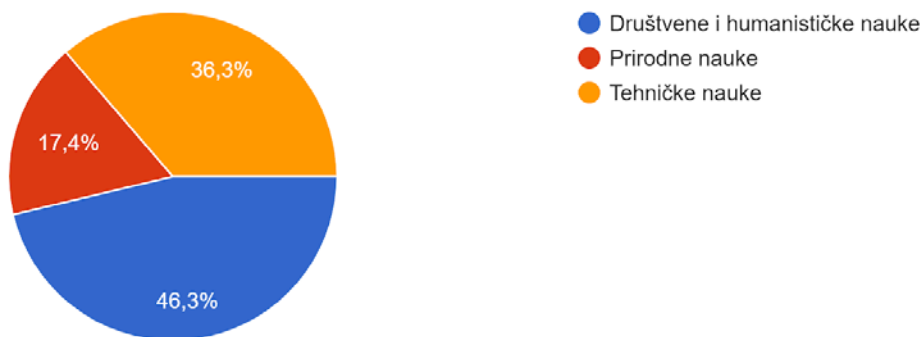
Kada je u pitanju varijabla *grana nauka kojoj pripada fakultet studija*, uzorak je takođe neujednačen. U Tabeli 3 i Grafikonu 3 su prikazani podaci koji prikazuju strukturu uzorka prema varijabli *grana nauka kojoj pripada fakultet studija*. Iz prikazanih podataka se može uočiti da uzorak nije ujednačen prema varijabli

Tabela 3: Struktura uzorka prema grani nauka kojoj pripada fakultet studija

Grana nauka kojoj pripada fakultet studija	Frekvencija	Procenat
Društvene i humanističke	93	46,3
Prirodne	35	17,4
Tehničke	73	36,3
Ukupno	201	100

Iz prikazanih podataka se može uočiti da uzorak nije ujednačen prema varijabli *grana nauka kojoj pripada fakultet studija*. Najviše je studenata na fakultetima društvenih i humanističkih nauka, njih 46,3%, dok je udeo studenata koji studiraju fakultete prirodnih nauka 17,4%. Oko trećine studenata studira na fakultetima tehničkih nauka.

Grafikon 3: Struktura uzorka prema grani nauka kojoj pripada fakultet studija

Varijabla *grana nauka kojoj pripada fakultet studija* je, iako ne omogućava direktno poređenje i identifikovanje razlika u stavovima i iskustvima studenata fakulteta različitih grana nauka, važna, jer uvažava specifična znanja i potrebe studenata fakulteta različitih grana nauka, čije je mišljenje i iskustvo na ovaj način uključeno u sakupljeni istraživački materijal.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom delu rada biće prikazani rezultati istraživanja i opšti trendovi u cilju pronalaženja odgovora na postavljene hipoteze i donošenja zaključaka u pogledu stavova i iskustva mladih u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom položaju na tržištu rada i meri u kojoj je njihovo pravo na rad ispoštovano. Statistički podaci dobijeni istraživanjem pružiće važne informacije o odnosu studenata u Republici Srbiji prema radu, dosadašnjoj praksi rada, poznavanju normativnog okvira, mehanizma i politika koji regulišu rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, te stavu mladih u obrazovanju u Srbiji o ostvarenosti njihovog prava na rad.

▪ **Da li mladi u obrazovanju u Srbiji žele da rade?**

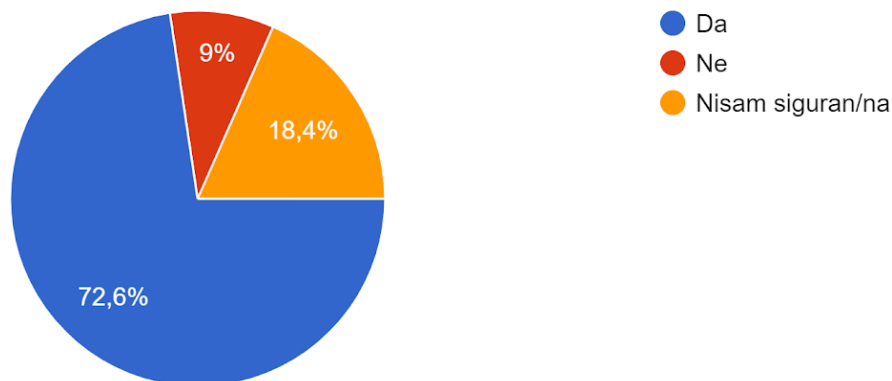
Kao prvi korak u istraživanju, veoma je važno utvrditi da li i u kojoj meri mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade i da ostvare svoje pravo na rad. Kao prvu pretpostavku možemo da iznesemo da veliki broj studenata u Srbiji, koji se nalazi u lošijem ekonomskom položaju želi da radi i da na taj način doprinese boljem životnom standardu. Sledi tabelarni i grafički prikaz udela ispitanika u uzorku obuhvaćenim istraživanjem koji žele da rade tokom studija.

Tabela 4: Da li mladi u obrazovanju u Srbiji žele da rade?

Da li želite da radite tokom studija?	Frekvencija	Procenat
Da	146	72,6
Ne	18	9
Nisam siguran/na	37	18,4
Ukupno	201	100

Iz podataka prikazanih u Tabeli 4 uočavamo da čak 72,6% ispitanika želi da radi tokom studija, dok se svega 9% ispitanika izjašnjava da tokom studija ne želi da radi. Takođe je mali udeo ispitanika koji nisu sigurni da li žele ili ne žele da rade tokom studija, njih 18,4%, za koje se može pretpostaviti da bi se uz adekvatne informacije i ponudu poslova, u određenoj meri opredelili da rade tokom studija. Opšti zaključak je da više od 2/3 ispitanika obuhvaćenih uzorkom želi da radi tokom studija.

Grafikon 4: Da li mladi u obrazovanju u Srbiji žele da rade?

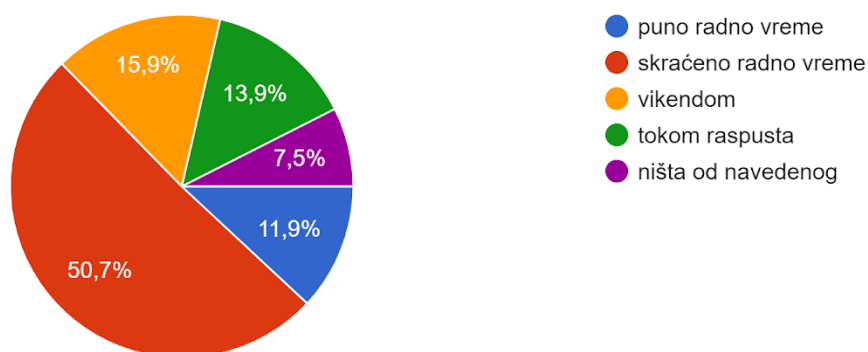

U analizi stava mladih u obrazovanju u Republici Srbiji prema radu tokom studija važno je sagledati i modele radnog vremena koje oni percipiraju kao poželjne. U Tabeli i Grafikonu 5 su prikazani rezultati istraživanja koji se odnose na oblike radnog vremena koji najviše odgovaraju studentima.

Tabela 5: Oblici radnog vremena koji najviše odgovaraju studentima

Oblici radnog vremena	Frekvencija	Procenat
Puno radno vreme	24	11,9
Skraćeno radno vreme	102	50,7
Vikendom	32	15,9
Tokom raspusta	28	13,9
Ništa od navedenog	15	7,5
Ukupno	201	100

Grafikon 5: Oblici radnog vremena koji najviše odgovaraju studentima

Kada su u pitanju poželjni oblici radnog vremena iz perspektive mladih u obrazovanju, odgovori se generalno grupišu u dve kategorije – skraćeno radno vreme je poželjno u 50,7% slučajeva, a ostatak ispitanika se opredelio za neki od preostalih oblika radnog vremena. Tako 15,9% ispitanika želi da radi samo vikendom, njih 13,9% želi da radi tokom raspusta, dok 11,9% studenata želi da radi puno radno vreme. Od ukupnog broja ispitanika, njih 7,5% nije odabralo ni jedan od ponuđenih oblika radnog vremena, što je u skladu sa podatkom da 9% studenata ne želi da radi tokom studija.

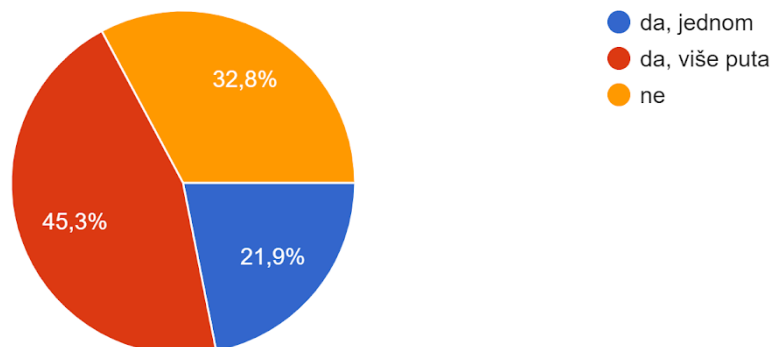
▪ *Prethodno radno iskustvo mladih u obrazovanju*

U ovom segment analize prikupljenog istraživačkog materijala biće predstavljeni rezultati istraživanja koji pokazuju da li su ispitanici do sada radili tokom studija, u kojoj meri i u kojim oblicima radnog vremena, kao i da li su tokom svog dosadašnjeg radnog iskustva tokom studija bili prijavljeni na obavezno osiguranje ili ne. Donja tabela i grafikon pokazuju koliki je udeo ispitanika koji su do sada radili tokom studija.

Tabela 6: Prethodno radno iskustvo studenata tokom studija

Radno iskustvo	Frekvencija	Procenat
Da, jednom	44	21,9
Da, više puta	91	45,3
Ne	66	32,8
Ukupno	201	100

Grafikon 6: Prethodno radno iskustvo studenata tokom studija

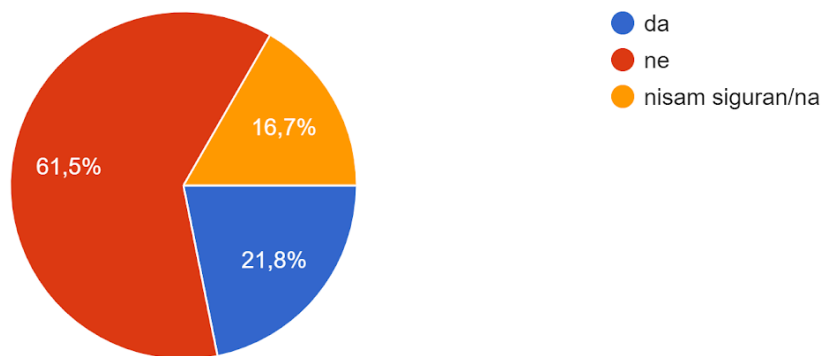
Na osnovu rezultata prikazanih u Tabeli 6 i Grafikonu 6 možemo da konstatujemo da je gotovo 70% ispitanika već radilo tokom studija. Pritom je 45,3% ispitanika tokom studija radilo više puta i promenilo više poslova, dok je 21,9% ispitanika radilo samo jednom tokom studija. Nešto manje od 1/3 trećine ispitanika (njih 32,8%) do sada nije radilo tokom studija. Čini se da je studentima u Republici Srbiji jako važna mogućnost da rade tokom studija i da na taj način poboljšaju svoj materijalni položaj i uslove života tokom obrazovanja.

Važan podatak o praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji svakako predstavlja i trend zapošljavanja mladih u obrazovanju na "crno", tj. bez prijavljivanja zaposlenih na obavezno osiguranje, i plaćanja zakonom predviđenih doprinosa. Da ovaj trend u Republici Srbiji ima dramatične dimenzije pokazuju podaci prikazani u Tabeli 7 i Grafikonu 7.

Tabela 7: Rad na “crno” mladih u obrazovanju

Ukoliko ste do sada kao student radili, da li ste bili prijavljeni?	Frekvencija	Procenat
Da	38	21,8
Ne	107	61,5
Nisam siguran/na	29	16,7
Ukupno	201	100

Grafikon 7: Ukoliko ste do sada kao student radili, da li ste bili prijavljeni?

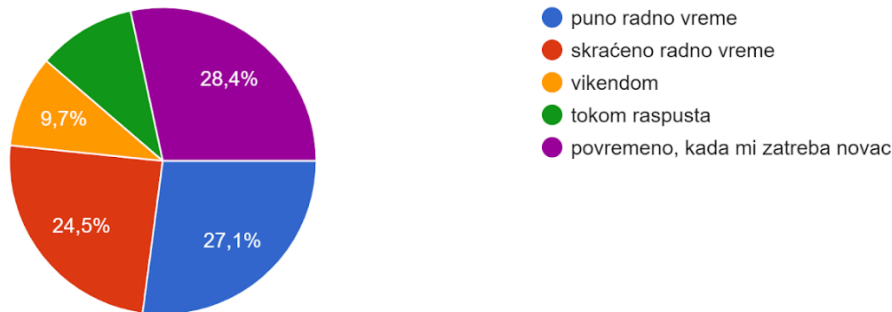
Prikazani podaci pokazuju da čak 61,5% svih ispitanika koji su tokom studija radili nije bilo prijavljeno na obavezno osiguranje, već je radilo na “crno”, što praktično znači da nisu ostvarili čak ni osnovna prava koja proizilaze iz radnog odnosa. Ukoliko ovome pridodamo 16,7 % studenata koji nisu sigurni da li su na radnim mestima na kojima su radili tokom studija bili prijavljeni, dobijamo procenat od čak 78,2% ispitanika čiji je radni odnos tokom studija zasnovan i vršen na nezakonit način i zloupotrebom radnih prava mladih u obrazovanju. Svega nešto više od 1/5 ispitanika navodi da je na radnim mestima na kojima je radilo tokom studija bilo prijavljeno. Možemo da konstatujemo da su statistički pokazatelji trenda zapošljavanja mladih u obrazovanju na “crno” u Republici Srbiji dramatični i da je u tom smislu neophodna urgentna akcija donosioca odluka i nadležnih društvenih subjekata.

U Tabeli 8 i Grafikonu 8 prikazani su podaci koji pokazuju koji su najčešći oblici radnog vremena u radnoj praksi mladih u obrazovanju.

Tabela 8: Oblici radnog vremena u radnoj praksi ispitanika

Oblici radnog vremena	Frekvencija	Procenat
Puno radno vreme	42	27,1
Skraćeno radno vreme	38	24,5
Vikendom	15	9,7
Tokom raspusta	16	10,3
Povremeno, kad mi zatreba novac	44	28,4
Ukupno	201	100

Grafikon 8: Oblici radnog vremena u radnoj praksi ispitanika

Među različitim oblicima radnog vremena, u dosadašnjih praksi rada studenata najzastupljenije je puno radno vreme, jer je po ovom modelu radilo 27,1% ispitanika, i povremeni rad studenata u situacijama kada ima zatreba novac (28,4% ispitanika). Značajan je i udeo ispitanika koji su radili skraćeno radno vreme, njih 24,5%, dok su najmanje zastupljeni rad vikendom (9,7%) i rad tokom raspusta (10,3%).

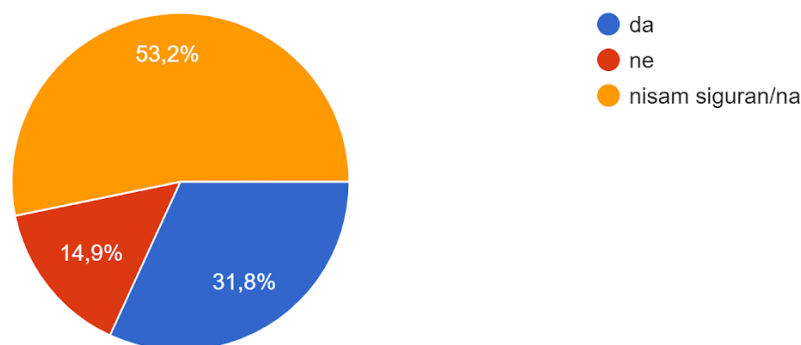
Stepen poznavanja normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji

U ovom segmentu analize istraživačkog materijala prikazani su rezultati istraživanja koji pokazuju da li i u kojoj meri studenti u našoj zemlji poznaju normativni okvir koji uređuje rad mladih u obrazovanju i njihovo pravo na rad. Počecemo od prikaza rezultata vezanih za svest mladih u obrazovanju o njihovom položaju na tržištu rada, tj. da li su upoznati da postoje razlike između mladih u obrazovanju i ostalih kategorija radno sposobnog stanovništva.

Tabela 9: Da li studenti u Srbiji po zakonu imaju pravo da rade kao ostale kategorije stanovništva?

Da li studenti u Srbiji po zakonu imaju pravo da rade kao ostale kategorije stanovništva	Frekvencija	Procenat
Da	42	31,8
Ne	30	14,9
Nisam siguran/na	107	53,2
Ukupno	201	100

Grafikon 9: Da li studenti u Srbiji po zakonu imaju pravo da rade kao ostale kategorije stanovništva?

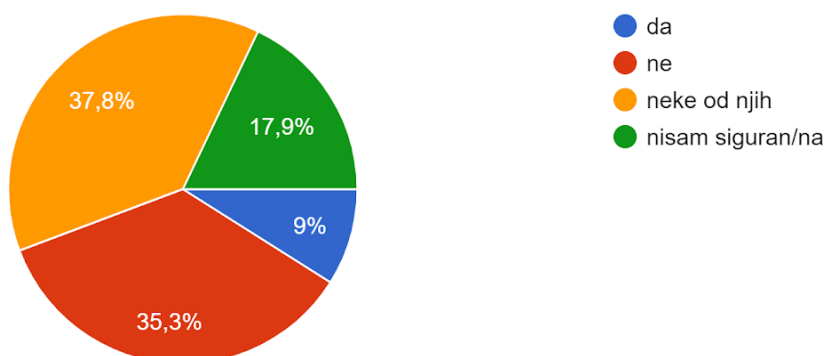
Možemo da konstatujemo da populacija studenata nije upoznata sa svojim položajem na tržištu rada i da kod njih ne postoji informisanost o razlikama u pravu na rad između mladih u obrazovanju i ostalih kategorija radno sposobnog stanovništva. Čak 53,2% ispitanika nije sigurno da li studenti u Srbiji po zakonu imaju pravo da rade kao ostale kategorije stanovništva, dok 1/3 ispitanika ima pogrešno uverenje da su mladi u obrazovanju u Srbiji izjednačeni u pogledu prava na rad sa ostalim kategorijama radno sposobnog stanovništva. Svega 14,9% ispitanika poznaje ograničenja u ostvarenju prava na rad mladih u obrazovanju u Srbiji. Navedeno upućuje na hitnost razvijanja i sprovođenja edukativnih kampanja i programa za afirmisanje svesti mladih u obrazovanju o trenutnom stanju i ograničenjima njihovog prava na rad u Srbiji.

U skladu sa prethodnim nalazom su i podaci prikazani u Tabeli 10 i Grafikonu 10, koji pokazuju da ispitanici ne poznaju u dovoljnoj meri zakone koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa u Republici Srbiji.

Tabela 10: Da li poznajete zakone koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa?

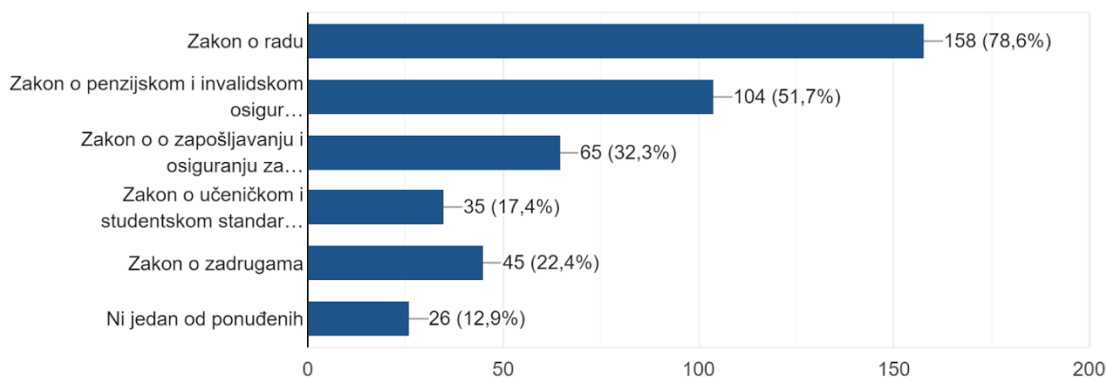
Da li studenti u Srbiji po zakonu imaju pravo da rade kao ostale kategorije stanovništva	Frekvencija	Procenat
Da	18	9
Ne	71	35,3
Neke od njih	76	37,8
Nisam siguran/na	36	17,9
Ukupno	201	100

Grafikon 10: Da li poznajete zakone koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa?

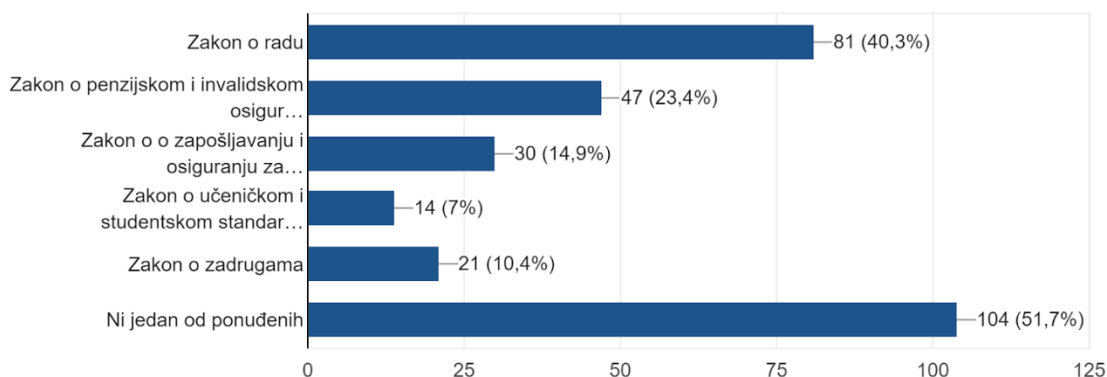
Iz prikazanih podataka lako se uočava da svega 9% ispitanika smatra da poznaje zakone koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa. Ukoliko ovaj podatak uporedimo sa podatkom o tome koliko su ispitanici upoznati sa svojim položajem na tržištu rada i razlikama u odnosu na ostale kategorije radno sposobnog stanovništva, gde 14,9% ispitanika zna da postoje određene razlike, vidimo da je udeo ispitanika koji poznaje zakone iz oblasti prava na rad još niži, i to za 4,9%. Takođe, čak 35,3% ispitanika smatra da uopšte ne poznaje zakone koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa, dok njih 17,9% nije sigurno. Neke od zakona koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa poznaje 37,8% ispitanika.

Grafikon 11: Za koje od navedenih zakona koji regulišu rad i prava iz radnog odnosa ste čuli?

Iz Grafikona 11 vidimo da je najveći udeo ispitanika čuo za Zakon o radu (78,6%), a zatim za Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (51,7%). Oko 1/3 ispitanika je čulo za Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, a ¼ njih je čula za Zakon o zadrugama. Čak 12,9% ispitanika nije čulo ni za jedan od navedenih zakona koji regulišu rad i prava iz radnog odnosa.

Grafikon 12: Koje od navedenih zakona koji regulišu rad i prava iz radnog odnosa poznajete?

Podaci prikazani Grafikonom 12 pokazuju mišljenje ispitanika o tome koje od h zakona koji regulišu rad i prava iz radnog odnosa zapravo i poznaju. Kao što se moglo očekivati, s obzirom na prethodne nalaze, više od polovine ispitanika, njih 51,7%, ne poznaje ni jedan od navedenih zakona iz oblasti prava na rad i prava iz radnog odnosa. Značaj deo ispitanika (40,3%) poznaje

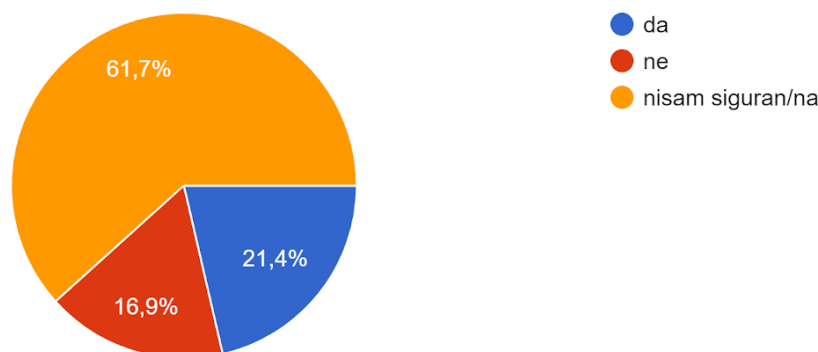
Zakon o radu, oko ¼ ispitanika poznaje Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, dok preostale zakone poznaje mali broj ispitanika.

Odgovori na pitanje da li i koje zakone iz oblasti prava na rad i prava iz radnog odnosa ispitanici poznaju dobijeni su na osnovu njihove subjektivne procene. Kako bismo procenili u kojoj meri zaista poznaju osnovna zakonska rešenja u pogledu prava na rad mladih u obrazovanju, pored pitanja o njihovom položaju na tržištu rada, tj. da li su upoznati da postoje razlike između mladih u obrazovanju i ostalih kategorija radno sposobnog stanovništva, koje nam je pokazalo da ne raspoložu sa dovoljno informacija i znanja o stvarnom položaju mladih u obrazovanju na tržištu rada, postavili smo i pitanje o tome da li kao studenti imaju pravo da se prijave na evidenciju nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Odgovori na ovo pitanje (prikazani u Tabeli 11 i Grafikonom 13) su potvrdili nepoznavanje normativnog okvira i neinformisanost o ograničenjima prava na rad mladih u obrazovanju u Srbiji.

Tabela 11: Da li kao student imate pravo da se prijavite na evidenciju nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje?

Da li studenti u Srbiji po zakonu imaju pravo da rade kao ostale kategorije stanovništva	Frekvencija	Procenat
Da	43	21,4
Ne	34	16,9
Nisam siguran/na	124	61,7
Ukupno	201	100

Grafikon 13: Da li kao student imate pravo da se prijavite na evidenciju nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje?

Prikazani podaci pokazuju da više od 1/5 ispitanika (njih 21,4%) ne poznaju osnovna zakonska rešenja u pogledu prava na rad mladih u obrazovanju, a da čak 61,7% ispitanika nije sigurno u to da li imaju pravo da se prijave na evidenciju nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Svega 16,9% ispitanika zna da mladi u obrazovanju u Republici Srbiji nemaju mogućnost da se prijave na evidenciju nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje.

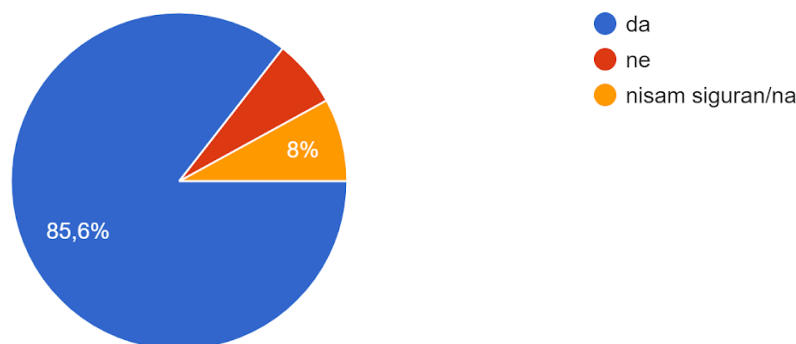
Stepen poznavanja i stavovi o postojećim mehanizmima i praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji

U ovom segmentu analize istraživačkog materijala prikazani su rezultati istraživanja koji pokazuju da li i u kojoj meri studenti u našoj zemlji poznaju postojeći mehanizam zapošljavanja i rada mladih u obrazovanju, koji se zasniva na obavljanju povremenih i privremenih poslova preko studentsko-omladinskih zadruga, te kakvi su im stavovi i dosadašnje iskustvo u radu sa studentsko-omladinskim zadrugama.

Tabela 12: Da li znate da postoje studentsko-omladinske zadruge koje pružaju uslugu posredovanja u zapošljavanju studenata?

Da li znate da postoje studentsko-omladinske zadruge koje pružaju uslugu posredovanja u zapošljavanju studenata?	Frekvencija	Procenat
Da	172	85,6
Ne	13	6,5
Nisam siguran/na	16	8
Ukupno	201	100

Grafikon 14: Da li znate da postoje studentsko-omladinske zadruge koje pružaju uslugu posredovanja u zapošljavanju studenata?

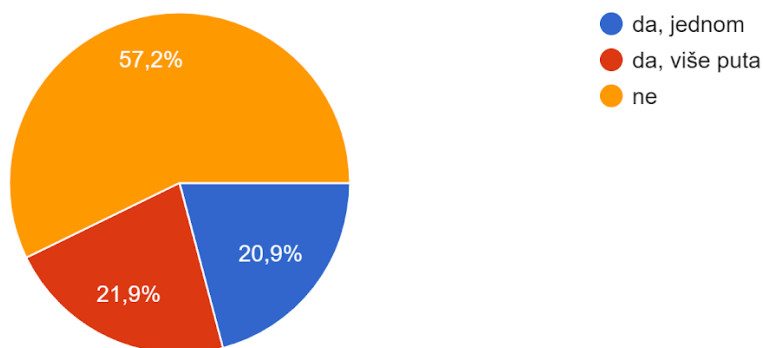

Iz podataka prikazanih Tabelom 12 i Grafikonom 14 uočavamo da je najveći deo ispitanika, njih 85,6% čulo za postojanje studentsko-omladinskih zadruga, 8% ispitanika nije sigurno šta su studentsko-omladinske zadruge, dok svega 6,5% ispitanika nije upoznato sa funkcionisanjem zadruga i njihovom ulogom u zapošljavanju studenata.

Tabela 13: Da li ste do sada radili neki posao preko studentsko-omladinske zadruge?

Da li znate da postoje studentsko-omladinske zadruge koje pružaju uslugu posredovanja u zapošljavanju studenata?	Frekvencija	Procenat
Da, jednom	42	20,9
Da, više puta	44	21,9
Ne	115	57,2
Ukupno	201	100

Grafikon 15: Da li ste do sada radili neki posao preko studentsko-omladinske zadruge?

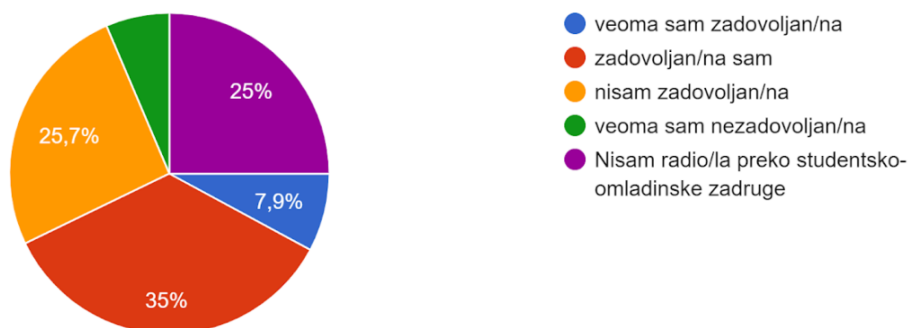
Podaci prikazani u Tabeli 13 i Grafikonu 15 pokazuju prethodno radno iskustvo ispitanika preko studentsko-omladinskih zadruga. Na prvi pogled je uočljivo da preko polovine ispitanika, njih 57,2% do sada nije tražilo niti nalazilo posao preko studentsko-omladinskih zadruga. Od ukupnog broja ispitanika, njih 42,8% je tokom svojih studija pronalazilo i obavljalo privremene i povremene poslove preko studentsko-omladinskih zadruga, od čega njih 20,9% samo jednom, dok je 21,9% ispitanika više puta radilo preko studentsko-omladinskih zadruga. Ukoliko ovaj podatak o udelu ispitanika koji su radili preko studentsko-omladinskih zadruga (42,8%) uporedimo sa podacima o udelu studenata koji su do sada, tokom studija radili (67,2%), uočava se da 24,4% studenata koji su radili tokom studija nisu ni jednom zaposlenje našli preko studentsko-omladinskih zadruga.

U Tabeli 14 i Grafikonu 16 prikazani su podaci koji pokazuju koliko su ispitanici koji su do sada radili preko studentsko-omladinskih zadruga, zadovoljni ovim oblikom posredovanja u zapošljavanju i radu mladih u obrazovanju.

Tabela 14: Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni ovim oblikom posredovanja u radu mladih u obrazovanju?

Da li znate da postoje studentsko-omladinske zadruge koje pružaju uslugu posredovanja u zapošljavanju studenata?	Frekvencija	Procenat
Veoma sam zadovoljan/na	11	7,9
Zadovoljan/na sam	49	35
Nisam zadovoljan/na	36	25,7
Veoma sam nezadovoljan/na	9	6,4
Nisam radio/la preko zadruge	35	25
Ukupno	140	100

Grafikon 16: Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni ovim oblikom posredovanja u radu mladih u obrazovanju?

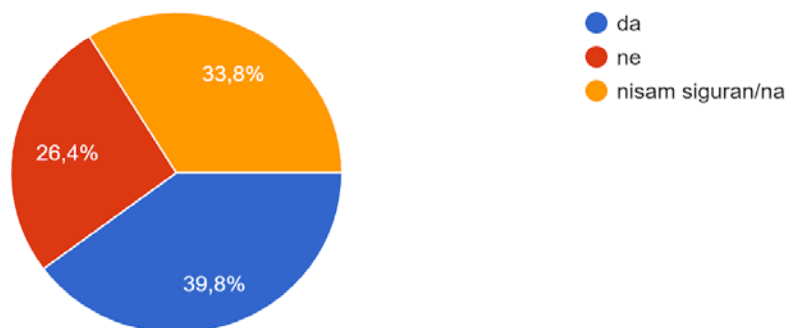

Može se zaključiti da je veliki udeo ispitanika koji su radili preko studentsko-omladinskih zadruga zadovoljan ovim oblikom posredovanja u radu mladih u obrazovanju, od čega je njih 7,9% veoma zadovoljno, a 35% je zadovoljno ovakvim mehanizmom zapošljavanja mladih u obrazovanju. Međutim, nije zanemarljiv ni udeo ispitanika koji imaju suprotno mišljenje, jer je 32,1% ispitanika koji su radili preko studentsko-omladinskih zadruga nezadovoljno ovim oblikom posredovanja u radu mladih u obrazovanju. Dakle, mišljenja i stavovi u pogledu studentsko-omladinskih zadruga kao oblika posredovanja u zapošljavanju i radu mladih u obrazovanju su podeljena.

Tabela 15: Da li smatrate da je plaćanje članstva studentsko-omladinskoj zadruzi za pronalaženje privremenog/povremenog posla adekvatna naknada za usluge zadruge?

Da li smatrate da je plaćanje članstva studentsko-omladinskoj zadruzi za pronalaženje privremenog/povremenog posla adekvatna naknada za usluge zadruge?	Frekvencija	Procenat
Da	80	33,8
Ne	53	26,4
Nisam siguran/na	68	33,8
Ukupno	201	100

Grafikon 17: Da li smatrate da je plaćanje članstva studentsko-omladinskoj zadruzi za pronalaženje privremenog/povremenog posla adekvatna naknada za usluge zadruge?

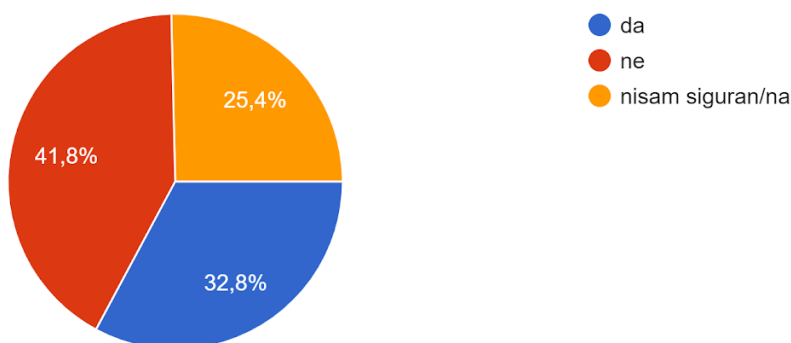

Kada je u pitanju stav ispitanika o plaćanju članarine studentsko-omladinskim zadrugama za pružanje usluge posredovanja u traženju posla i zapošljavanju mladih u obrazovanju, njih 39,8% smatra da je reč o adekvatnoj naknadi za pružene usluge, 33,8% ispitanika nije sigurno, dok je 26,4% ispitanika protiv plaćanja članarine studentsko-omladinskim zadrugama.

Tabela 16: Da li smatrate da je naplaćivanje provizije poslodavcima u iznosu od 10-20% od zarade koja treba da bude isplaćena studentu, od strane studentsko-omladinske zadruge, adekvatna stimulacija poslodavaca da zapošljavaju studente?

Da li je naplaćivanje provizije poslodavcima u iznosu od 10-20% od zarade koja treba da bude isplaćena studentu, od strane studentsko-omladinske zadruge, opravdano?	Frekvencija	Procenat
Da	66	32,8
Ne	84	41,8
Nisam siguran/na	51	25,4
Ukupno	201	100

Grafikon 18: Da li smatrate da je naplaćivanje provizije poslodavcima u iznosu od 10-20% od zarade koja treba da bude isplaćena studentu, od strane studentsko-omladinske zadruge, adekvatna stimulacija poslodavaca da zapošljavaju studente?

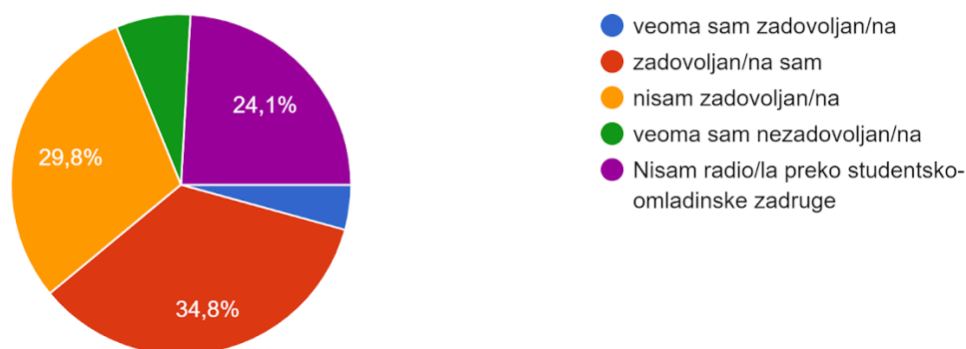
U Tabeli 16 i Grafikonu 18 su prikazani podaci o stavovima studenata u pogledu opravdanosti naplaćivanja provizije poslodavcima u iznosu od 10-20% od zarade koja treba da bude isplaćena studentu, od strane studentsko-omladinske zadruge. Ovde je situacija nešto drugačija u odnosu na stavove studenata o opravdanosti plaćanja članarine studentsko-omladinskim zadrugama, pa tako 41,8% ispitanika smatra da naplaćivanje provizije poslodavcima nije adekvatna stimulacija poslodavcima da zapošljavaju student, njih 25,4% nije sigurno, dok 32,8% ispitanika smatra da je reč o adekvatnom aranžmanu između studentsko-mladinskih zadruga, studenata i poslodavaca.

Važan aspekt u prethodnom iskustvu studenata u radu preko studentsko-omladinskih zadruga predstavlja njihovo mišljenje o kvalitetu poslova koje su radili preko studentsko-omladinskih zadruga, te uslovima rada na datim poslovima. Podaci o mišljenju ispitanika o ova dva aspekta povremenih i privremenih poslova koje mladi u obrazovanju u Republici Srbiji mogu da obavljaju preko studentsko-omladinskih zadruga predstavljeni su u Tabelama 17 i 18, kao i Grafikonima 19 i 20.

Tabela 17: Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni kvalitetom poslova koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima?

Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni kvalitetom poslova koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima?	Frekvencija	Procenat
Veoma sam zadovoljan/na	6	4,3
Zadovoljan/na sam	49	34,8
Nisam zadovoljan/na	42	29,8
Veoma sam nezadovoljan/na	10	7,1
Nisam radio/la preko zadruge	34	24,1
Ukupno	141	100

Grafikon 19: Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni kvalitetom poslova koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima?

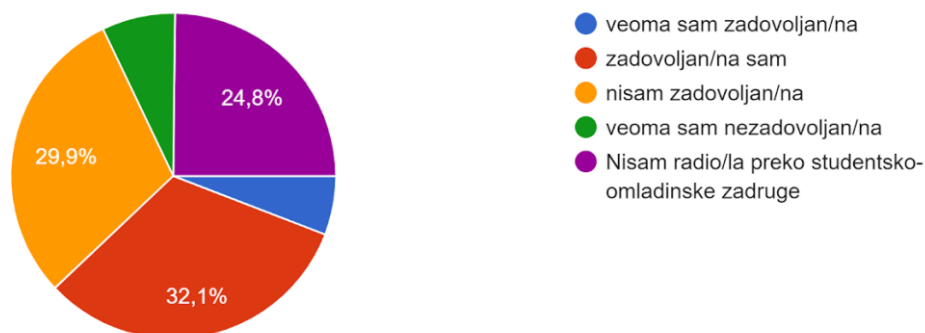

U pogledu zadovoljstva ispitanika kvalitetom poslova koje su radili preko studentsko-omladinskih zadruga, mišljenja su podjeljena i relativno ujednačena. Tako je, od ukupnog broja onih koji su radili preko studentsko-omladinskih zadruga, 39,1% ispitanika zadovoljno (ili vrlo zadovoljno) kvalitetom ovih poslova, dok je njih 36,9% nezadovoljno (ili vrlo nezadovoljno) kvalitetom poslova koje su radili preko studentsko-omladinskih zadruga.

Tabela 18: Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni uslovima rada na poslovima koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima??

Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni uslovima rada na poslovima koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima??	Frekvencija	Procenat
Veoma sam zadovoljan/na	8	5,8
Zadovoljan/na sam	44	32,1
Nisam zadovoljan/na	41	29,9
Veoma sam nezadovoljan/na	10	7,3
Nisam radio/la preko zadruge	34	24,8
Ukupno	137	100

Grafikon 20: Ukoliko ste radili preko studentsko-omladinske zadruge, u kojoj meri ste zadovoljni uslovima rada na poslovima koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima??

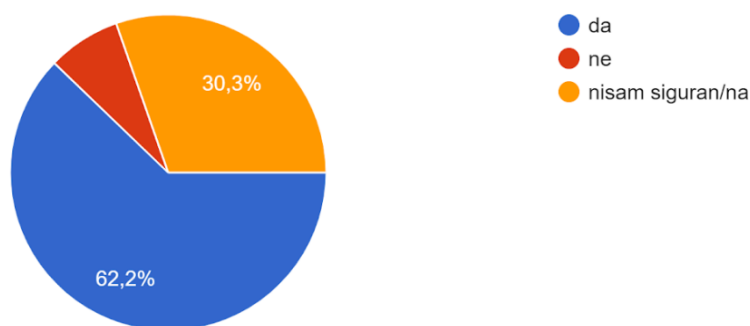

Iz podataka prikazanih Tabelom 18 i Grafikonom 20 uočavamo da je stav studenata u pogledu uslova rada na poslovima koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima sličan stavovima u pogledu kvaliteta poslova koje studentsko-omladinske zadruge nude studentima. Naime, od ukupnog broja onih koji su radili preko studentsko-omladinskih zadruga, 37,9% ispitanika zadovoljno (ili vrlo zadovoljno) uslovima rada na ovim poslovima, dok je njih 37,2% nezadovoljno (ili vrlo nezadovoljno) uslovima rada na poslovima koje su radili preko studentsko-omladinskih zadruga. Takođe, i u ovom slučaju je ujednačen broj ispitanika koji imaju suprotstavljene stavove, što može zavisiti od različitih očekivanja studenata, dužine rada ili broja i vrsta poslova koje su radili.

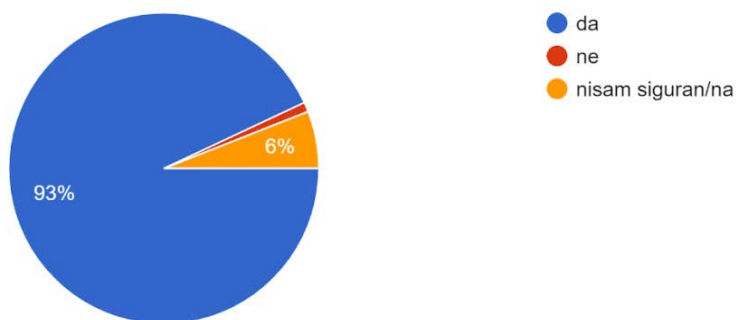
Na pitanje da li smatraju da bi se kvalitet poslova i uslova rada na poslovima koji se nude preko studentsko-omladinskih zadruga povećao ukoliko bi poslodavci imali beneficije koje imaju studentsko-omladinske zadruge, u smislu naplaćivanja provizije u iznosu od 10-20% od zarade studenata, koja bi u slučaju poslodavaca mogla da se organizuje u vidu poreskih olakšica, ispitanici su u velikoj meri saglasni, jer njih 62,2% daje potvrđan odgovor, dok je svega 7,5% ispitanika odgovorilo odrično (videti Grafikon 21). Nešto manje od trećine ispitanika nije sigurno kako bi se beneficije za poslodavce u slučaju zapošljavanja studenata odrazile na kvalitet poslova i uslova rada na istima.

Grafikon 21: Da li smatrate da bi se kvalitet poslova i uslova rada na poslovima koji se nude preko studentsko-omladinskih zadruga povećao ukoliko bi poslodavci imali beneficije koje imaju studentsko-omladinske zadruge?

Grafikon 22 prikazuje stav ispitanika u pogledu najpogodnijeg oblika radnog vremena za mlade koji se još uvek nalaze u obrazovanju.

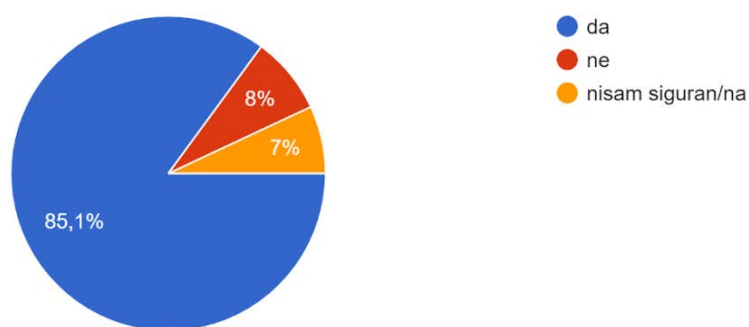
Grafikon 22: Da li smatrate da mladima koji se još uvek nalaze u obrazovanju više odgovaraju fleksibilni poslovi koji mogu da se usklade sa obavezama na fakultetu?

U pogledu oblika radnog vremena ispitanici su gotovo jednoglasno podržali fleksibilne poslove koji mogu da se usklade sa obavezama na fakultetu, za šta se odlučilo čak 93% ispitanika, dok je njih 6% nesigurno, a svega 1% smatra da im ne odgovaraju fleksibilni poslovi.

U cilju potpunijeg razumevanja stavova mladih u obrazovanju o njihovom pravu na rad i meri u kojoj je ovo pravo ispoštovano u Republici Srbiji, značajnim se nameće pitanje o tome šta oni misle, da li ili ne treba da imaju ista prava kao i ostale kategorije radno sposobnog stanovništva. Odgovori su prikazani Grafikonom 23.

Grafikon 23: Da li smatrate da mladi koji se još uvek nalaze u obrazovanju treba da imaju iste mogućnosti za zapošljavanje i rad kao i ostale kategorije stanovništva?

U pogledu prava na rad i položaja na tržištu rada, mladi u obrazovanju u Republici Srbiji u najvećoj meri smatraju da treba da imaju iste mogućnosti za zapošljavanje i rad kao i ostale kategorije radno sposobnog stanovništva. Ovakav stav je iskazalo čak 85,1% od ukupnog broja ispitanika. Svega 8% ispitanika smatra da u pogledu zapošljavanja i rada ne treba da imaju iste mogućnosti kao ostale kategorije stanovništva, dok je 7% ispitanika nesigurno u ovom pogledu.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Sprovedenim istraživanjem nastojali su se ispitati stavovi i iskustva mladih u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom položaju na tržištu rada i meri u kojoj je njihovo pravo na rad ispoštovano. U ovom poglavlju je data diskusija rezultata u odnosu na istraživačke hipoteze.

Analiza rezultata pokazala je da mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade tokom obrazovanja. Nalazi istraživanja pokazuju da postoji određen, manji deo mladih u obrazovanju koji nisu sigurni da li žele ili ne žele da rade tokom studija, ali se može pretpostaviti da bi se uz adekvatne informacije i ponudu poslova, u određenoj meri opredelili da rade tokom studija. Pritom je važno naglasiti da je kao najpoželjniji oblik radnog vremena za mlade u obrazovanju identifikovano skraćeno radno vreme, što logično proizilazi iz potrebe mladih u obrazovanju da rad usklade sa svojim obavezama u obrazovanju (nastavom i učenjem). Ovim je potvrđena istraživačka hipoteza da mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade.

Sledeći važan nalaz istraživanja odnosi se na prethodno radno iskustvo mladih u obrazovanju u Republici Srbiji. Na osnovu rezultata istraživanja zaključuje se da je veoma veliki broj mladih u obrazovanju do sada već radio, pri čemu su u najvećem broju slučajeva radili više puta i menjali poslove. Navedno upućuje na zaključak da je mladima u obrazovanju u Republici Srbiji jako važna mogućnost da rade tokom studija i da na taj način poboljšaju svoj materijalni položaj i uslove života tokom obrazovanja. Među različitim oblicima radnog vremena, u dosadašnjih praksi rada studenata najzastupljenije je puno radno vreme, i povremeni rad studenata u situacijama kada ima zatreba novac, a značajan je i udeo ispitanika koji su radili skraćeno radno vreme, Najmanje zastupljeni rad vikendom i rad tokom raspusta. Važan podatak do koga se nastojalo doći ovim istraživanjem jeste podatak o trendu zapošljavanja mladih u obrazovanju na “crno”, tj. bez prijavljivanja zaposlenih na obavezno osiguranje, i plaćanja zakonom predviđenih doprinosa. Istraživački nalazi su potvrdili da ovaj trend u Republici Srbiji ima dramatične dimenzije jer oko 2/3 svih ispitanika koji su tokom studija radili nije bilo prijavljeno na obavezno osiguranje, već je radilo na “crno”, što praktično znači da nisu ostvarili čak ni osnovna prava koja proizilaze iz radnog odnosa. Ukoliko ovome pridodamo one ispitanike koji nisu sigurni da li su na radnim mestima na kojima su radili tokom studija bili prijavljeni, dobijamo procenat od čak 78,2% ispitanika čiji je radni odnos tokom studija zasnovan i vršen na nezakonit način i zloupotrebom radnih prava mladih u obrazovanju. Svega nešto više od 1/5 ispitanika navodi da je na radnim mestima na kojima je radilo tokom studija bilo prijavljeno. Možemo da konstatujemo da su statistički pokazatelji trenda zapošljavanja mladih u obrazovanju na “crno” u Republici Srbiji dramatični i da je u tom smislu neophodna urgentna akcija donosioca odluka i nadležnih društvenih subjekata. Ovakvim nalazom je potvrđena posebna hipoteza od koje se u istraživanju pošlo, da je prethodno

radno iskustvo mladih u obrazovanju u Republici Srbiji nepovoljno i da su se susreli sa različitim oblicima nedozvoljenog ponašanja i zapošljavanja na crno.

Kada je u pitanju stepen poznavanja normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, nalazi istraživanja pokazuju negativan trend. Može se poći od zaključka da populacija studenata nije upoznata sa svojim položajem na tržištu rada i da kod njih ne postoji informisanost o razlikama u pravu na rad između mladih u obrazovanju i ostalih kategorija radno sposobnog stanovništva. Identifikovan je nizak nivo poznavanja zakona koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa među populacijom studenata, nepoznavanje normativnog okvira i neinformisanost o ograničenjima prava na rad mladih u obrazovanju u Srbiji. Na ovaj način je u potpunosti potvrđena posebna istraživačka hipoteza da je poznavanje normativnog okvira koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji na niskom nivou. Navedeno upućuje na hitnost razvijanja i sprovođenja edukativnih kampanja i programa za afirmisanje svesti mladih u obrazovanju o trenutnom stanju i ograničenjima njihovog prava na rad u Srbiji.

Kada je u pitanju poznavanje postojećih mehanizama i prakse rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, situacija je značajno bolja. Naime, mladi u obrazovanju u Republici Srbiji znaju za praksu rada studenata preko studentsko-omladinskih zadruga, i u velikoj meri poznaju način i uslove na koji se odvija zapošljavanje i rad preko ovih zadruga. Takođe, istraživački nalazi pokazuju da studenti imaju i dovoljno iskustva u radu preko studentsko-omladinskih zadruga, jer je nešto manje od polovine svih ispitanika do sada radilo preko zadruga. Međutim, veliki je i udeo studenata koji nemaju iskustva u radu preko studentsko-omladinskih zadruga (preostala polovina ispitanika). Može se zaključiti da je potvrđena posebna istraživačka hipoteza da ispitanici poznaju postojeće mehanizme i praksu rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji. Važan nalaz u ovom smislu odnosi se na mišljenja i stavove ispitanika o studentsko-omladinskim zadrugama kao obliku posredovanja u zapošljavanju i radu mladih u obrazovanju, tj. u kojoj su meri ispitanici koji su do sada radili preko ovih zadruga i zadovoljni takvim oblikom posredovanja. Naime, mišljenja su podeljena i to relativno ujednačeno na one koji su nezadovoljni i one koji su zadovoljni studentsko-omladinskim zadrugama kao oblikom posredovanja u zapošljavanju i radu mladih u obrazovanju. Ispitanici general smatraju da je plaćanje članarine studentsko-omladinskim zadrugama za uslugu posredovanja u zapošljavanju mladih u obrazovanju opravdano, ali im je naplaćivanje provizije od poslodavaca u iznosu od 10-20% od iznosa njihove zarade manje prihvatljiva opcija. Jedan od ključnih aspekata iskustva studenata u saradnji sa studentsko-omladinskim zadrugama odnosi se na kvalitet poslova koje su na ovaj način radili i uslove rada na datim poslovima. Mišljenja su podeljena i relativno ujednačena, oko polovine studenata sa radnim iskustvom preko zadruga ima pozitivan, a oko polovine, negativan stav o kvalitetu poslova i uslovima rada na poslovima koje su radili preko studentsko-omladinskih zadruga. Na ovo se

može dodati i zanimljiv nalaz o tome da je 2/3 ispitanika saglasno da bi se kvalitet poslova i uslova rada na poslovima koji se nude preko studentsko-omladinskih zadruga povećao ukoliko bi poslodavci imali beneficije koje imaju studentsko-omladinske zadruge, u smislu naplaćivanja provizije u iznosu od 10-20% od zarade studenata, koja bi u slučaju poslodavaca mogla da se organizuje u vidu poreskih olakšica. Time se može delimično potvrditi početna hipoteza da postoje negativni stavovi ispitanika o postojećim mehanizmima i praksi rada mladih u obrazovanju u Republici Srbiji, s obzirom na podeljenost mišljenja ispitanika, ali i veliki udeo ispitanika koji nemaju iskustva u radu preko studentsko-omladinskih zadruga.

Za kraj, mladi u obrazovanju nedvosmisleno smatraju da im najviše odgovara fleksibilno radno vreme tokom studija, ali i to da u pogledu svog prava na rad treba da budu izjednačeni sa ostalim kategorijama radno sposobnog stanovništva.

Polazeći od svih nalaza do kojih se istraživanjem došlo, može se zaključiti da mladi u obrazovanju u Republici Srbiji žele da rade i na taj način poboljšaju uslove života tokom obrazovanja, da je prethodno radno iskustvo mladih u obrazovanju u Republici Srbiji nepovoljno i da su se susreli sa različitim oblicima nedozvoljenog ponašanja i zapošljavanja na crno, kao i da su delimično svesni svog nepovoljnog položaja na tržištu rada, i ograničenja prava na rad, ali da ne poznaju normativni okvir koji uređuje rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji. Stoga se može zaključiti da je opšta hipoteza od koje se u istraživanju pošlo, da je pravo na rad mladih u obrazovanju u Republici Srbiji zakinjuto i da je njihov položaj na tržištu rada nepovoljan, u potpunosti potvrđena.

SEKCIJA C

KVALITATIVNO ISPITIVANJE ISKUSTVA MLADIH U OBRAZOVANJU U REPUBLICI SRBIJI O NJIHOVOM PRISTUPU I POLOŽAJU NA TRŽIŠTU RADA

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Sa ciljem prikupljanja većeg broja informacija i dublju analizu stavova, motiva i iskustava mladih koji se nalaze u obrazovanju u Republici Srbiji o njihovom pristupu i položaju na tržištu rada, pristupilo se kvalitativnoj metodologiji ispitivanja. Kao najpogodniji metod iz ove grupe izabrane su fokus grupe koje omogućavaju dolazak do postavljenog cilja.

Fokus grupe su realizovane u tri veća univerzitetska centra u Srbiji- u Beogradu (9 učesnika), Kragujevcu (10 učesnika) i Novom Sadu (9 učesnika). Studenti/kinje koji su učestvovali na fokus grupama studiraju prirodne, humanističke i tehničke fakultete i svih su godina studija- od prve do master studija. Uzorak je relativno ujednačen prema polu.

STAV STUDENATA O RADU TOKOM STUDIJA I PRETHODNOM RADNOM ISKUSTVU TOKOM STUDIJA

Analiza mišljenja i stavova učesnika/ca fokus grupa na temu mladih u obrazovanju i zapošljavanja u vezi sa pitanjem „*Da li želite da radite tokom studija?*“ ukazuje na podelu u okviru koje bi određeni broj ispitanika radio tokom studija, i, s druge strane, na one koji će za sticanje radnog iskustva sačekati završetak studiranja. Ispitanici su imali priliku da obrazlože razloge zbog kojih bi ili ne bi radili i da objasne i potvrdne i odrične odgovore. Grupa onih koji bi radili i, zapravo, u najvećem broju slučajeva su već imali prilike da rade, je brojnija. Ovo se podudara sa rezultatima statističkog istraživanja u kome svega 9% studenata ne želi da radi. Odgovori koji upućuju na ovakav stav glase:

“Ja nemam finansijskih problema ali u smislu obezbeđivanja džeparca, putovanja, zbog toga želim, a i sad sam u mogućnosti da radim šta god želim.”

„Želim da se sam izdržavam i tako pomognem svojim roditeljima.“

„Želela bih da radim ali nisam imala prilike do sad jer bih htela da radim nešto u struci za koju se spremam.“

Odgovori koji upućuju na stav studenata koji ne žele da rade dok ne završe fakultet da rade tokom studija glase:

„Nisam imala prilike da radim do sada. Čekam da studije malo odmaknu, pa ću onda potražiti zaposlenje.“

„Radio bih jedino ako bih našao nešto u struci ali takvih poslova nema.“

Zanimljivo je da je mišljenje ispitanika da većina njihovih vršnjaka ne bi radila i ne radi tokom studiranja iako je slučaj u sve tri fokus grupe bio da je većina radila i voljna je da radi i da podaci iz istraživanja pokazuju da 72,6% studenata želi da radi tokom studija.

Na pitanje „Koji oblik radnog vremena bi vam najviše odgovarao?“ i da objasne zbog čega smatraju da bi im odabrani oblici radnog vremena najviše odgovarali, a zbog čega drugi ne bi ispitanici su odgovarali:

„Srećom sad radim šest sati ali mogao bih i osam ukoliko bi poslodavac vodio računa o mojim studijama, kad treba da izađem zbog obaveza i slično, onda bih mogao da radim i duže.“, *„Radio sam puno radno vreme ali dva meseca i to mi nije smetalo.“*, *„Odgovaraju mi sezonski poslovi kakve sam do sad radio.“*

Na pitanje „Da li ste do sada radili tokom studija?“ većina ispitanika odgovorila je da ima radno iskustvo. Odgovori koji upućuju na ovakav stav glase: *„Radim još od 15 godine sve što mogu zbog teške porodične situacije. I dalje ću nastaviti da radim.“*, *„Radio sam kao vozač u rent-a-car-u i smatram da mi je to iskustvo dosta pomoglo za kasnije. Takođe, taj posao me je učvrstio u nameri da završim fakultet.“*, *„Radila sam na klizalištu dve godine za redom i prve godine smo morali da budemo sve vreme na ledu, 4 sata i kad nema nikoga, ali kasnije se to promenilo pa smo mogli da uđemo unutra.“*, *„Radio sam sezonski posao skupljanja malina i tu se radi bukvalno 17 sati dnevno.“*

Odgovori ispitanika koji nisu do sad radili tokom studija: *„Uopšte nisam tražila posao do sada, volontiram u organizaciji i to mi je dovoljno.“*, *„Nisam o tome razmišljao, imam dosta obaveza na fakultetu.“*, *„Želeo sam da radim ali nije se pružila prilika.“* Odgovori ispitanika u vezi sa iskustvom koje su imali tokom rada na pojedinim poslovima: *„Preko svoje organizacije u prilici sam da radim intervju sa strancima koji treba da dođu ovde i drže časove engleskog deci i to iskustvo mi pomaže da uvežbam jezik i u izgradnji samopouzdanja.“*, *„Studiram marketing i radim u velikoj marketinškoj agenciji, tako stičem iskustvo koje mi je potrebno.“*, *„Dešavalo mi se da dogovorim sa poslodavcem jedno, a da ispadne potpuno drugačije, kako se kome posreći.“*

Ispitanici su navodili i zadovoljavajuće i nezadovoljavajuće uslove rada sa kojima su se susretali. I dok su pozitivna iskustva uglavnom bila povezana sa mogućnostima do kojih su došli „radom na crno“, najčešće preko „freelens“ poslova, negativna iskustva su naročito zabrinjavajuća jer

zakidaju osnovna prava mladih tokom radnog angažmana. Odgovori ispitanika u vezi sa zadovoljavajućim uslovima rada: „Na mom poslu imaju razumevanja za obaveze koje imam na fakultetu i puštaju me da izađem kad treba.“, „Držim časove engleskog preko interneta i to mogu da radim kad god meni odgovara, imam samo pozitivno iskustvo sa sajtom preko koga to radim.“

U vezi sa nezadovoljavajućim uslovima rada odgovori ispitanika se dele na one u vezi sa dužinom radnog vremena, u vezi sa lošim odnosom poslodavca i u vezi sa naknadom za rad. Odgovori ispitanika u vezi sa nezadovoljavajućim uslovima rada u vezi sa dužinom radnog vremena: „Beremo maline na 40 stepeni po 14 sati i ne želim to više da radim“, „Radio sam na organizaciji događaja i dešavalo se da radim po 20 sati dnevno, pa spavam 6 sati i onda opet radim 16 sati.“

Odgovori ispitanika u vezi sa nezadovoljavajućim uslovima rada u vezi sa lošim odnosom poslodavca: „U salonu lepote gde sam radila gazdarica je tražila da kad provetramo prostoriju stojimo pored prozora i ne damo da neka buba uleti. Ista je zahtevala da tri puta obrišemo stolicu pre nego što ona sedne na nju.“, „Radila sam u poznatom lancu za prodaju odevnih predmeta i imali smo pravo na jednu pauzu od 10 minuta dnevno“.

Odgovori ispitanika u vezi sa nezadovoljavajućim uslovima rada u vezi sa naknadom za rad: „Radila sam i po 14 sati dnevno za dnevnicu od 760 dinara.“, „Mi smo jeftina radna snaga i nema ništa od toga da kažem niste se dobro poneli kad se to desi. U Srbiji se radi za bedne dnevnice i ima ih milion koji bi bili na mom mestu i kakva god situacija da je bila ja nisam bila u pravu.“

POZNAVANJE NORMATIVNOG OKVIRA KOJI UREĐUJE RAD MLADIH U OBRAZOVANJU

Na pitanje „Da li poznajete zakone koji regulišu pravo na rad i prava koja proizilaze iz radnog odnosa?“ studenti su informisani o postojanju Zakona o radu i samo u malom broju o Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju. Nijedan od drugih zakona koji su im kasnije predloženi nije pomenut tokom inicijalne diskusije. Studenti koji su prisustvovali fokus grupama ne poznaju šta sve zakoni uređuju u oblasti prava na rad, nije im poznata činjenica da li zakon o radu uređuje pravo mladih u obrazovanju na rad. Ovi rezultati su u korelaciji sa statističkim istraživanjem koje pokazuje da 53,2% ispitanika nije sigurno da li je mladima zakonom dozvoljeno da rade. Nakon što su im na fokus grupama predložena neka od zakonskih rešenja mladi su izrazili nezadovoljstvo nelogičnostima koje se pojavljuju u različitim zakonima. Ispitanici koji smatraju da zakon ne brani mladima da rade ne znaju na koji način je ova oblast uređena.

Odgovori koji upućuju na ovakve zaključke: „*Smatram da kod nas u zemlji ima zakona, samo što se ne poštuju i ne sprovode.*“, „*Sve je veći i veći broj ljudi koji rade i studiraju u isto vreme i smatram da to treba što bolje da se uredi, a ne da bude ovako kako je sad, nedefinisano.*“, „*Mladi ne znaju da kao radna snaga imaju prava i da mogu da tuže poslodavca, nisam ni ja do skoro znao.*“, „*Država neće da plaća penzije i hoće da što duže radimo da bi nam što manje kasnije dala.*“

STAVOVI O PRAKSI RADA STUDENATA

Ispitanicima su postavljena pitanja „*Da li znaju za studentsko-omladinske zadruge?; Da li su do sada radili preko zadruga?; Da li smatraju da tako treba da bude organizovan rad studenata?; Kako ocenjuju rad zadruga?*“. Iz odgovora koje su pružili može se zaključiti da većina ispitanika zna za omladinske zadruge i da je bar polovina njih imala prilike da zaposlenje nađe preko njih. Na pitanje kakav je njihov opšti stav o radu studenata preko studentsko-omladinske zadruga ispitanici koji su nezadovoljni dele se na one koji su se učlanili u zadruge a nisu dobijali informacije o poslovima i na one koji nisu bili zadovoljni vrstom poslova koje zadruge nude studentima, kao ni uslovima na tim poslovima. Ostali su se izjašnjavali uglavnom neutralno razumevajući zadruge kao posrednike bez veće odgovornosti.

Odgovori koji upućuju na ovakve zaključke: „*Učlanio sam se u zadrugu još u srednjoj školi. Nisu me nijednom pozvali da mi ponude posao.*“, „*Svaki posao sam sama našla, nijedan preko zadruga. Jedino je poslodavac tražio da se nakon pronalaženja posla i prijavim u zadrugu da bi mi se tako regulisao status.*“, „*Redovno dobijam obaveštenje o poslovima preko Viber grupe u zadrugi u kojoj sam član.*“, „*Poslodavac ode u studentsku zadrugu krajem meseca i kaže da sam radila samo 4 sata u butiku i toliko prijavi, a ja sam radila sve vreme.*“

Nakon što im je predložen zakonski okvir u kome zadruge posluju ispitanicima je uglavnom i dalje bilo teško da zamisle zapošljavanje studenata bez njihovog posredovanja: „*Kako možemo da radimo bez zadruga.*“, „*Naravno, zadruge moraju da postoje.*“

Ispitanici smatraju da bi mladi u obrazovanju imali bolje šanse za zapošljavanje i veći izbor kvalitetnih poslova i boljih uslova rada ukoliko bi mogli da se prijave u Nacionalnu službu za zapošljavanje i traže posao kao ostale kategorije stanovništva. Takođe, smatraju da država treba da pruži podsticaje poslodavcima za zapošljavanje studenata kroz niže poreze, subvencije za fleksibilne poslove i drugo. Na pitanje „*Na koji način biste uredili i organizovali rad studenata u Srbiji?*“ ispitanici smatraju da studenti treba da imaju ista prava na rad kao i ostale kategorije stanovništva, ali na rad tokom studija gledaju kao na privremeno stanje stvari u okviru koga studenti treba da se strpe do „*pravih*“ poslova nakon studija.

Odgovori koji upućuju na ovakve zaključke: „Trebalo bi se okupiti studenti sa različitih fakulteta, da kažu kakve probleme imaju i da se te činjenice uzmu u obzir.“, „Neki profesori ne uzimaju u obzir da smo zaposleni i to treba regulirati, njihov odnos prema nama u tom slučaju.“, „Svi predlozi treba da se sakupе u jednom zakonu i da taj zakon bude smernica svima šta treba da rade.“, „Država bi trebalo da poslodavcima da bolje uslove za zapošljavanje mladih i onda bi oni bili motivisani da nas u većem broju zapošljavaju.“.

Nakon što im je predstavljen model rada mladih u obrazovanju u Nemačkoj ispitanici su pozitivno reagovali na način na koji je mladima pružena prilika da rade tokom obrazovanja, naročito naglašavajući fleksibilne formate radnog vremena za mlade koje zakon u Srbiji ne prepoznaje, mogućnost rada na poslovima koji su bliže povezani sa strukom kroz podsticanje poslodavaca umesto posrednika, kao i podatak da studenti sami vode službe za zapošljavanje u svojim univerzitetskim centrima u nekim slučajevima. Smatraju da bi ovaj model bio aplikabilan na Srbiju ali izražavaju određenu dozu skepse. U ovom modelu ispitanici su prepoznali da je zakonodavac uzimao u obzir potrebe studenata prilikom kreiranja okvira za njihovo zapošljavanje i da su svi državni sektori saradivali u tom smeru. Mladi bi voleli da je to slučaj i u Srbiji ali ne vide da bi se situacija u skorije vreme mogla promeniti na bolje.

ZAKLJUČAK

Analizom rezultata dobijenih na fokus grupama može se zaključiti da je pozicija mladih u obrazovanju koji žele da rade izazovna iz više razloga. Uslovi rada su najčešće loši počev od radnog vremena, preko odnosa poslodavca prema njima, pa do male naknade koju za svoj rad dobijaju. Mladi u obrazovanju se u jednakom broju slučajeva zapošljavaju preko omladinske zadruge i preko ličnih kontakata i napora u traženju zaposlenja. Pored nerazumevanja za studiranje na koje nailaze od strane poslodavca pomenuto je da i profesori na fakultetu često ne uzimaju ovu činjenicu u obzir. Sezonski poslovi za koje se mladi u obrazovanju odlučuju su iscrpljujući i najčešće iziskuju duže od 12 sati dnevno. Ispitanici su zadovoljni nadnicama koje dobijaju u ovom slučaju ali one su dovoljne za pokrivanje određenih potreba studenata samo iz razloga što ih roditelji izdržavaju, a one predstavljaju dodatni džeparac. Ispitanici su mahom istakli važnost rada tokom studija zbog sticanja radnih navika i pripreme za tržište rada nakon studija. I onda kada su uslovi rada loši studenti deluju pomireno sa stanjem stvari i veruju da tako treba da bude. Mladi u obrazovanju koji ne žele da rade čine manjinu u okviru ispitane grupe i mahom su koncentrisani na svoje studije ili ne vide dobre prilike za zapošljavanje.

Mladi slabo poznaju svoja prava u vezi sa zakonskim okvirom kojim se daju smernice za zapošljavanje mladih u obrazovanju. Kada su im zakonske regulative predočene mladi uočavaju paradoksalnost određenih zakonskih rešenja i razumeju da je njihov položaj nedefinisiran do kraja

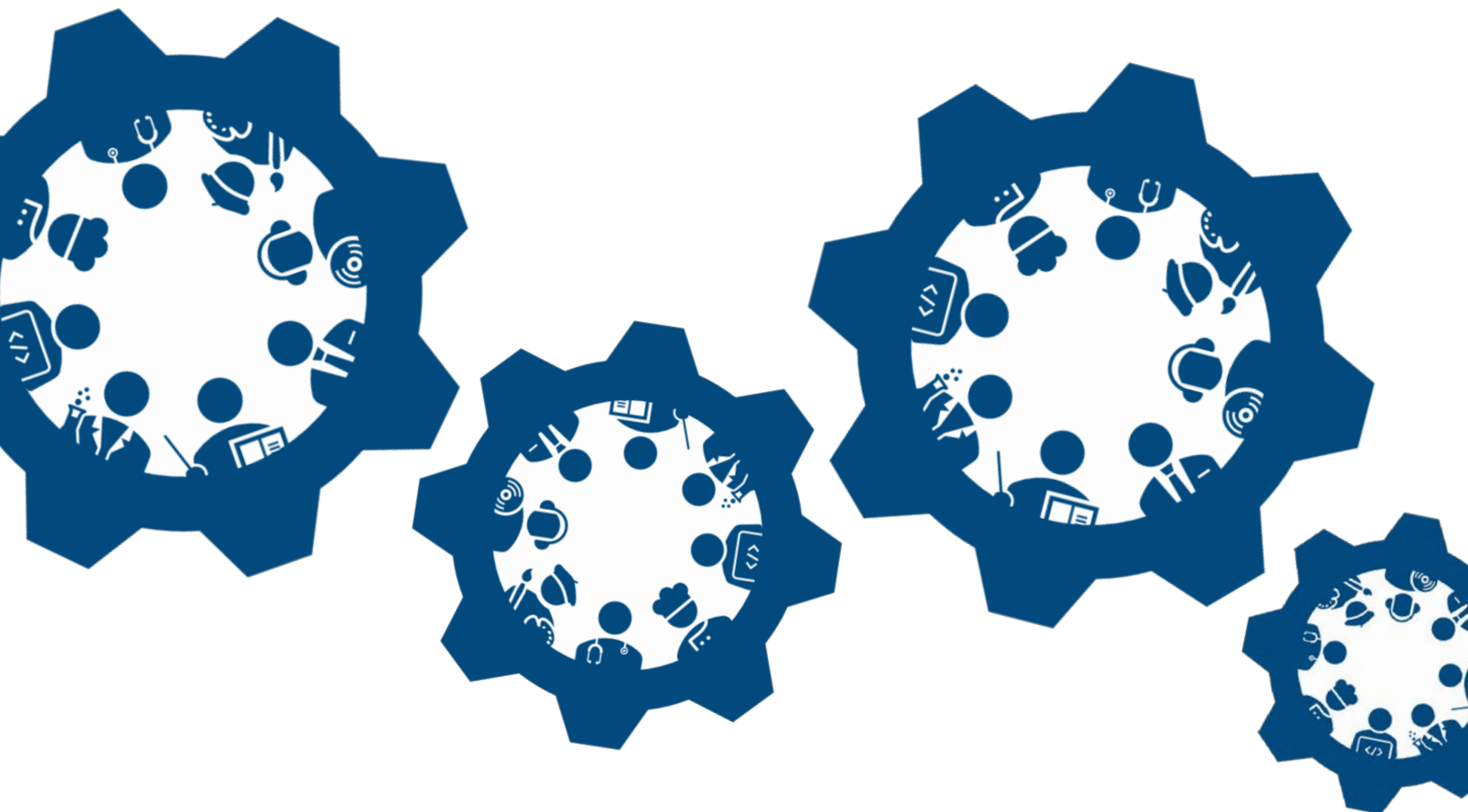

što otvara mnoge mogućnosti za zloupotrebe. Mladi u obrazovanju nemaju kome da se obrate za pomoć kada su njihova prava ugrožena i najčešće to i ne rade. Nakon što je ispitanicima na fokus grupama predloženo kako zakon tretira omladinske zadruge i da su one zapravo profitna preduzeća ispitanici su reagovali pitajući se zbog čega država ne daje subvencije direktno poslodavcima nego deluje preko ovog posrednika.

Mladi teško mogu da zamisle da posao traže bez posredovanja omladinskih zadruga ali se najčešće žale na njihovu neažurnost i loš kvalitet poslova koji se nudi preko njih, kao i loše uslove na radu na tim poslovima. Prilikom formulisanja predloga za unapređenje pozicije mladih u obrazovanju koji žele da rade studentima je bilo teško da zamisle raspodelu odgovornosti za ovu temu bez učešća studentskih zadruga. Na pitanje šta su prednosti u situaciji kada se poslovi dodeljuju preko posrednika i mimo Nacionalne službe za zapošljavanje studenti nemaju argumente u prilog ovome ali uvek referiraju na studentske zadruge kao neizbežne u procesu jer smatraju postojeći sistem tromim i teškim za promene. Iz ovoga se, takođe, može zaključiti da su studenti zatvoreni za mogućnost uticaja na veće promene koje bi došle od njih samih ili od drugih aktera izvan državnog aparata.

Povodom primera dobre prakse i modela rada mladih u obrazovanju ispitanici smatraju da bi isti bio primenljiv u našoj državi iako nemaju poverenja u zakonodavca da će u skorije vreme delovati u smeru većeg uvažavanja prava mladih u obrazovanju koji rade.

**FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG** Für die Freiheit.

Realizaciju ovog istraživanja je podržala
Friedrich Naumann Fondacija za Slobodu - Kancelarija za Zapadni Balkan.

Godina: 2019.

